КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ
ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ТА ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ
КАФЕДРА ПУБЛІЧНОЇ ПОЛІТИКИ

КВАЛІФІКАЦІЙНА МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА
на тему

«РОЗВИТОК МІСТ І ПРИМІСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ В УМОВАХ АДМІНІСТРАТИВНО-ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ РЕФОРМИ В УКРАЇНІ»

Студентка 2 курсу магістратури заочної форми навчання спеціальності 281 «Публічне управління та адміністрування» освітньо-професійної програми «Публічне управління та адміністрування»
Бартащук Любов Петрівна

Науковий керівник
к.е.н., доцент Дехтяренко Юрій Федорович

Засвідчую, що в цій кваліфікаційній роботі немає запозичень із праць інших авторів без відповідних посилань

Студентка Бартащук Любов _____
(підпис)

Робота допущена до захисту в екзаменаційній комісії рішенням кафедри регіональної політики від «6» грудня 2023 р., протокол № 12.

Завідувач кафедри регіональної політики, доктор наук з державного управління, професор

Колтун Вікторія Семенівна _____
(підпис)

КИЇВ – 2023

АНОТАЦІЯ

Бартащук Л.П. Розвиток міст і приміських територій в умовах адміністративно-територіальної реформи в Україні. – Кваліфікаційна магістерська робота на правах рукопису.

Кваліфікаційна магістерська робота на здобуття ступеня вищої освіти другого (магістерського) рівня галузі знань 28 «Публічне управління та адміністрування», спеціальності 281 «Публічне управління та адміністрування» – Навчально-науковий інститут публічного управління та державної служби Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Київ, 2023.

Зміст роботи: У роботі досліджено теоретичні засади розвитку міст і приміських територій аспекти вирішення проблем адміністративно-територіального устрою. Проаналізовано сучасний стан адміністративно-територіальної реформи в Україні. Досліджено інституційно-правові аспекти розвитку міст і приміських територій. Сформульовано напрями вдосконалення механізмів державного управління у сфері стратегічного планування розвитку міст і приміських територій.

Ключові слова: *адміністративно-територіальна реформа, міста, приміські території, державне управління, організаційно-правовий механізм, стратегічне планування, проблеми, тенденції, перспективи.*

ANNOTATION

Bartashhuk L.P. Development of cities and suburban territories in the conditions of administrative and territorial reform in Ukraine. – Qualifying master's thesis on manuscript rights.

Qualifying master's thesis for obtaining a second (master's) level of higher education in the field of knowledge 28 "Public management and administration", specialty 281 "Public management and administration" - Educational and Scientific

Institute of Public Management and Civil Service of Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, 2023.

Content of the work: The paper examines the theoretical foundations of the development of cities and suburban territories, aspects of solving problems of the administrative-territorial system. The current state of administrative and territorial reform in Ukraine is analyzed. The institutional and legal aspects of the development of cities and suburban areas are studied. Directions for improving state management mechanisms in the field of strategic planning for the development of cities and suburban areas are formulated.

Keywords: *administrative and territorial reform, cities, suburban territories, state administration, organizational and legal mechanism, strategic planning, problems, trends, prospects.*

ЗМІСТ

ВСТУП 5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ МІСТ І ПРИМІСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ 12
1.2. Розвиток міст та приміських територій як об’єкт державного управління 12
1.2. Історичні та соціально-економічні аспекти формування міст та приміських територій 21
1.3. Закордонний досвід державного стратегічного планування розвитку міст та приміських територій 27
Висновок до розділу 1 33
РОЗДІЛ 2. СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТЕРИТОРІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ ТА СВІТУ 35
2.1. Аналіз адміністративно-територіальної реформи в Україні 35
2.2. Інституційно-правові аспекти розвитку міст та приміських територій в Україні 41
2.3. Основні завдання державного управління щодо вирішення проблем розвитку міст та приміських територій в Україні 47
Висновок до розділу 2 53
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМІВ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ СТРАТЕГІЧНОГО ПЛАНУВАННЯ РОЗВИТКУ МІСТ І ПРИМІСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ 55
3.1. Основні тренди стратегічного планування розвитку міст та приміських територій в Україні та світі 55
3.2. Шляхи покращення організаційного механізму стратегічного планування розвитку територій 59
3.3. Пропозиції з вдосконалення механізмів державного управління і методичного забезпечення стратегічного планування розвитку територій 63
Висновок до розділу 3 67
ВИСНОВКИ 69
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ 73

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. В умовах сучаних геополітичних викликів і загроз, які були в першу чергу спричиненими російським повномасштабним вторгненням на територію України, перед нашою державою і суспільством гостро постала проблема територіальної організації держави. Від її якнайшвидшого розв'язання багато в чому залежить ефективний післявоєнний розвиток держави, зміцнення територіальної єдності й цілісності країни, реальне підвищення життєвого рівня широкого загалу населення України. Саме ж адміністративно-територіальне реформування в країні на будь-якому етапі історичного розвитку є важливою та через свою комплексність досить складною проблемою державної політики. Саме адміністративно-територіальне реформування є територіальною та соціально-економічною основою для побудови й функціонування всіх рівнів влади, поліпшення діяльності різних ланок апарату управління та вимагає належного наукового обґрунтування структури території регіонів, що забезпечує організацію ефективного освоєння, розвитку й використання ресурсів, сприяючи швидкому стабільному регіональному й місцевому розвитку окремих регіонів держави, створення правових і матеріальних передумов для прискорення соціально-економічного й культурного розвитку країни в цілому.

Початковий етап проведення адміністративно-територіальної реформи, незважаючи на її загальну позитивну спрямованість, також показав її основні вади та недоліки. Окрім того, у її проведенні українська держава та суспільство, зіштовхнулися з новими ризиками, які теж необхідно враховувати при подальшому плануванні реформи. Все це необхідно враховувати про розробці стратегічного планування розвитку територій України.

Стратегічне планування розвитку територій в Україні здійснюється як на макрорівні - на рівні держави, так і на мезорівні - на регіональному та місцевому рівнях. У багатьох районах та містах України існують стратегії

соціально-економічного розвитку територій. Однак, на сьогоднішній день, подальша децентралізація державної влади висуває нові вимоги до державних механізмів стратегічного планування розвитку територій.

На сьогоднішній день, багато громад знаходяться в затяжній кризі і мають проблеми, пов'язані з управлінням розвитку своєї території. Тому, для вирішення цих проблем необхідно на рівні територіальних громад впроваджувати цілісну систему стратегічного планування. Слід також зазначити, що незважаючи на те, що багато громад мають документи стратегічного планування, їхня практична реалізація не завжди є ефективною.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Проблематика магістерської роботи пов'язана з тематикою наукових досліджень, що здійснюються на кафедрі публічної політики, Навчально-наукового інституту публічного управління та державної служби, Київського Національного університету імені Тараса Шевченка.

Стан наукової розробленості теми. Питання адміністративно-територіальної реформи в Україні, завжди були об'єктом дослідження з боку вітчизняних представників правничих, економічних та географічних наук, а також державного управління. Так зокрема, дискусійні питання реформи адміністративно-територіального устрою вивчались та розглядались такими відомими фахівцями в галузі фінансів та економіки, як О. Кириленко, Н. Косаревич, В. Кравченко, І. Форкун та ін., які зробили значний внесок у розвиток науки про місцеві фінанси. В цьому контексті, особливо звертає на себе увагу стаття В. Стегнея та І. Літуна «Проблеми та перспективи реалізації адміністративно-територіальної реформи в Україні»[66]. В цій публікації її автори досліджують основні проблеми впровадження адміністративно-територіальної реформи в Україні, ризики та загрози, які можуть виникнути при її реалізації, зазначені основні пріоритетні напрями реформування адміністративно-територіального устрою регіонів, запропоновано основні

моделі зміни адміністративно-територіального устрою, визначено основні шляхи реалізації адміністративно-територіальної реформи.

Дослідження сфери державного управління щодо адміністративно-територіального реформування містяться в наукових працях таких науковців, як В. Авер'янов, В. Бакуменко, Р. Безсмертний, Ю. Битяк, Р. Войтович, В. Воротін, І. Горленко, Б. Данилишин, М. Долішній, Ф. Заставний, Р. Калюжний, В. Князєв, О. Копиленко, Н. Лікарчук, В. Малиновський, Н. Нижник, В. Олуйко, М. Паламарчук, М. Пістун, В. Поповкін, М. Пухтинський, С. Саханенко, С. Серьогін, А. Чемерис, В. Цвєтков, О. Шаблій, В. Шаповалов, Ю. Шемшученко, В. Яцуба тощо.

Аналіз проблем адміністративно- територіальної організації держави, а також методичні обґрунтування нового формату адміністративно – територіального управління, знаходимо в працях М. Барановського, М. Дністрянського, А. Доценка, Ф. Заставного, О. Заставецької, Л. Заставецької, Я. Олійника, М. Паламарчука, М. Пістуна, О. Топчієва, О. Шаблія, Л. Шевчук та ін. Зокрема, у працях М. Дністрянського детально проаналізовано параметри сучасного адміністративного устрою України та наведено пропозиції щодо його реформування[18]. Зв'язок особливостей розселення та адміністративно-територіальних змін розкрито у публікаціях А. Доценка[21]. Суспільно-географічну оцінку сучасного адміністративно-територіального управління України наддала Т. Баль-Вояж[7]. Про значні вади укрупнення сільрад зазначають О. Заставецька й Т. Заставецький. На їхню думку, позбавлення статусу центрів сільських рад у процесі створення громад призведе до занепаду периферійних сіл[28].

Критичний аналіз параметрів новостворених громад областей Українського Полісся та демографічного потенціалу, їхніх центрів як важливого чинника адміністративно-територіальної реформи наведено в публікаціях М.Барановського[8]. На думку вченого, від правильного обрання центрів громад значною мірою залежить ефективність адміністративно-територіальних змін, а негативна динаміка демографічної ситуації більшості

центрів громад багатьох регіонів держави (зокрема північних), яка зазвичай супроводжується виснаженням їхнього соціально-економічного потенціалу, є однією із загроз при проведенні реформи [8, с.18].

Різні аспекти і виклики щодо змін територіальної організації влади в регіонах вивчають також К. Нємець, Л. Нємець, К. Сегіда (Харківська область)[20], З. Тітенко (Одеська область), С.Шевчук (Полтавська область) [71]. та ін.

Стосовно закордонного досвіду, то тут в першу чергу звертає на себе увагу концепція «нового регіоналізму», яку в останні десятиліття розвивали в своїх працях В. Андерсон, Б. Бузан, Р. Вейрінен, М. Кітинг, П. Морган, Т. Стародуб тощо. Дослідженням процесів адміністративно-територіальної реформи, що відбувалися на зламі 1980–2000 рр. у країнах Центрально-Східної Європи, приділяли увагу такі зарубіжні вчені і політики, як Х. Граббе, Б. Колер-Кох, Б. Нанберг, Дж. Хессе, К. Одваєр, Г. Петері, Ю. Князєв, М. Кулєш, Е. Кірхен, а серед українських — Б. Данилишин, І. Кресіна, П. Свяневич, С. Вовканич та інші. Зазначені дослідники розкрили різні аспекти адміністративно-територіального реформування на тлі розвитку суспільства, розв'язання проблем здійснення політичних та інших суспільних реформ, а також розглянули причини виникнення і далеко неоднозначні наслідки соціально-економічних й політичних перетворень, що відбулися у другій половині XX століття.

Теоретичні засади стратегічного планування на регіональному рівні проаналізовано в працях О. Берданової, М. Іжи, В. Тертички, Ю. Шарова та ін. Серед дослідників стратегічного планування на місцевому рівні слід назвати О. Бойко-Бойчука, В. Вакуленка, Т. Дробишевську, В. Мамутова та ін. **Абзац зняв. Він є зайвий.**

Віддаючи належне науковому доробку вищевказаних науковців, ми змушені констатувати, що на сьогоднішній день проблема розвитку міст і приміських територій в умовах територіально-адміністративної реформи в Україні є ще недостатньо вивченою.

Виходячи з цього, авторка роботи*, поставила собі за мету*, проаналізувати процеси, які пов’язані з розвитком міст і приміських територій в умовах адміністративно-територіальної реформи в Україні та виробити практичні рекомендації по вдосконаленню механізму управління соціально-економічним розвитком міста. Реалізація мети дослідження зумовила *постановку і поступове розв'язання наступних завдань*:

– дослідити розвиток міст та приміських територій як об’єктів державного управління;

– визначити історичні та соціально-економічні аспекти формування міст та приміських територій;

– розглянути закордонний досвід державного стратегічного планування розвитку міст та приміських територій;

– провести аналіз адміністративно-територіальної реформи в Україні;

– розглянути інституційно-правові аспекти розвитку міст і приміських територій в Україні та визначити основні завдання державного управління щодо вирішення їхніх проблем;

– дослідити основні тренди стратегічного планування розвитку міст та приміських територій в Україні та світі, й запропонувати шляхи покращення вітчизняного організаційного механізму стратегічного планування розвитку територій;

– надати пропозиції стосовно вдосконалення механізмів державного управління і методичного забезпечення стратегічного планування розвитку територій.

Об'єкт дослідження – міста і приміські території України .

Предмет дослідження - розвиток міст і приміських територій в умовах адміністративно-територіальної реформи в Україні.

Методи дослідження. Методологічну основу роботи складають принципи **об’єктивності та системності.**

Предмет дослідження зумовив розгляд процесу адмістративно-територіального реформування України в різних аспектах з використанням

для цього низки **загальнонаукових та спеціально-наукових методів**. Серед них – метод діалектики, аналізу та синтезу, порівняльний, типологічний, германевтики, діалектичний, дедуктивний, індуктивний, системно-структурний а ретроспективний методи. Зазначені методи використовувались здебільшого у взаємодії, оскільки лише за умови їх системного застосування було можливо виконати завдання магістерської роботи та досягти її мети.

Одним з найбільш поширених методів, які випливають із системного підходу, є метод системного аналізу та метод дослідження сфери розвитку міст і приміських територій в умовах адміністративно-територіальної реформи в Україні. Застосування зазначених методів дозволить нам розглянути адміністративно-територіальну реформу, як в цілому та в її окремих аспектах, з урахуванням усіх її, як «прямих» та «зворотних» зв'язків.

Говорячи про методи системного підходу, нам також слід звернути увагу на конкретно-історичний метод, який дає змогу вивчати процеси у сфері адміністративно –територіального реформування України, як процеси, що постійно перебувають у стані розвитку та змінюються під впливом різноманітних факторів.

Розкриваючи методологію і методику організаційно-територіального реформування в Україні, слід зазначити, що всі галузі знання органічно поєднані між собою, оскільки вивчають різні проблеми або одну й ту саму державно – правову проблему, але з різних боків. Лише у своїй сукупності вони складають наукове підґрунтя досліджуваної теми і тим самим забезпечують всебічне ii вивчення, як цілісною системою. В цьому відношенні в юридичній науці на сьогодні визнається її тісний зв'язок із науками соціальними. Тут мається на увазі міждисциплінарний зв'язок теорії держави і права, яка вивчає закономірності розвитку та роль держави, а також теорії правового регулювання суспільних, у тому числі і багатьох управлінських відносин з цілим рядом гуманітарних наук, зокрема політологією, соціологією, конфліктологією, історією тощо. Із галузевих юридичних наук правова теорія

найбільш тісно пов’язана з наукою конституційного права та наукою адміністративного права, які вивчають більшу частину управлінських правових відносин.

Практичне значення одержаних результатів магістерської роботи полягає в тому, що її положення і висновки можуть послужити певним науковим підґрунтям для подальшого дослідження проблем, пов’язаних, як з проведенням адміністративно – територіальної реформи в Україні так і формуванням ефективної державної політики щодо розвитку українських міст і приміських територій. Результати дослідження, також можуть бути використані в аналітико-прогностичній діяльності та в процесі удосконалення нормативно – правового регулювання проведення адміністративно-територіальної реформи в Україні.

Матеріали дослідження можуть бути корисними у навчальній діяльності, зокрема при розробці і викладанні загальних і спеціальних курсів у ВНЗ з підготовки фахівців з політології, правознавства, державного управління тощо. Окремі положення роботи також можуть бути використані органами державної влади у їх повсякденній роботі по адміністративно-територіальному управлінню розвитком українських міст та приміських територій.

Робота також матиме певну практичну цінність і для мешканців територіальних громад, які є повноправними суб'єктами громадянського суспільства і від усвідомленої роботи яких напряму залежить, ефективність проведення адміністративно-територіальної реформи Україні та подальший розвиток українського суспільства та держави.

Структура та обсяг кваліфікаційної магістерської роботи. Магістерська робота складається зі вступу, 3-х розділів, висновків та списку використаних літературних наукових джерел. Робота охоплює загалом 82 сторінки, з яких 72 сторінки становлять основний текст. Список використаних джерел налічує 90 найменувань.

РОЗДІЛ 1.
ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ МІСТ І ПРИМІСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ

1.2. Розвиток міст та приміських територій як об’єкт державного управління

Як показує досвід, місто та приміські території являють собою складне багатошарове утворення, що складається з певного числа просторових ділянок, що визначають морфологію міста і розподіляють напрямки трудових і торгових міграцій.

Приміська зона забезпечує місто необхідними для його життєдіяльності природними ресурсами, служить місцем виробництва різногалузевої продукції. Вона стає постачальником для будівництва міста будівельних матеріалів з видобутих тут же корисних копалин. У приміській зоні розміщуються багато об'єктів комунально-господарського комплексу міста: водопровідні станції і станції аерації, полігони для поховання відходів, сміттєпереробні заводи, електропідстанції, теплові електроцентралі. Тут же розташовані складні та масштабні транспортні системи: аеропорти, сортувальні та вантажні станції, складські споруди, вантажні річкові порти. Приміська зона служить і зоною відпочинку, тому в її межах створюється рекреаційна інфраструктура, покликана забезпечити потреби відпочиваючих. Концентруючи трудовий, фінансовий і організаційний потенціали, місто постає вихідною точкою для подолання нових світових викликів у сфері міського управління і тим самим прискорює розвиток інших територіальних одиниць (поселень, регіонів, країни в цілому) [83].

На сучасному етапі розвитку, державне управління, в тому числі управління регіоном і містом, набуває нових рис, до яких ми відносимо відкритість, громадська участь, активне використання інформаційно-комунікаційних технологій тощо. У зв'язку з цим, в сучасній науці все

частіше використовується поняття «публічного», а не «державного» управління, адже, як показали державно-правова та політична практика, останнє передбачає наявність легітимним примусом, а відповідно державні інтереси ставляться вище над інтересами конкретного індивіда [9, С.227]. Мета публічного управління, навпаки, полягає в тому, щоб найбільш ефективно об'єднати управління державне з саморегулюванням об'єктів управління. Публічне управління – це впорядкування відносин шляхом не тільки офіційно-владного встановлення державою, органами місцевого самоврядування, громадськими організаціями різних загальнообов'язкових правил, а й за допомогою вироблених самим суспільством, колективом громадян і недержавними органами норм і правил поведінки. В таких умовах, завдання менеджерів у публічному секторі зводиться до того, щоб: «заохочувати працівників, а також представників широкої громадськості та окремих організацій, працювати разом для досягнення результатів, на які вони, можливо, мають незначний безпосередній вплив, зважаючи на децентралізацію влади» [15].

Тому перетворення державного управління в публічне, є на сьогодні особливо важливою проблемою, оскільки тепер на перший план виходять питання соціально-економічного розвитку, а відповідно і зростає необхідність в більш відкритих і прозорих рішеннях. Таким чином, публічне управління прагне досягнення суспільно значущого результату при активному сприянні суспільства, тоді як державне управління являє собою реалізацію поставлених завдань [6,С.125]. Тому при наявності схожих цілей, об'єктів, суб'єктна складова в публічному управлінні може бути значно збільшена, а всі передбачувані учасники взаємодії можуть стати суб'єктами управління.

Публічне управління, розвивається перш за все в контексті міського середовища. Пояснення цьому ми знаходимо в тому, що саме міста в економічному плані стають більш самостійними через зниження ролі державного центру як основного довгострокового спонсора розвитку

регіонів. Більш того, сучасні міста в своїх довгострокових перспективах виходять далеко за забезпечення поточної життєдіяльності міста. У великих містах формуються передумови соціально-економічного розвитку, які надають в подальшому вплив на зростання приміських територій та сільської місцевості загалом [4, С. 36-38].

Окрім того, більш привабливі для життя і розвитку умови міста притягують все більше кваліфіковані кадри, де, в кінцевому варіанті, зароджуються і реалізуються нові ідеї щодо поліпшення міського середовища. При цьому, безперервний процес урбанізації якісно виділяє міста на тлі інших більш дрібних територіальних одиниць, але в той же час дозволяє запозичувати успішний досвід для розвитку всього регіону. При цьому, якщо розглядати урбанізацію в глобальному масштабі, то як ми бачимо на (Рис. 1.1)., найбільш активно цей процес відбувається в Європі де відсоток міських жителів становить 73,4, на другому місці Азія, з відсотком урбанізованих 47,5%, останнє місце займає Африка, в якій лише 40 відсотків міських жителів, що є свідченням її значного економічного і технологічного відставання від інших континентів.

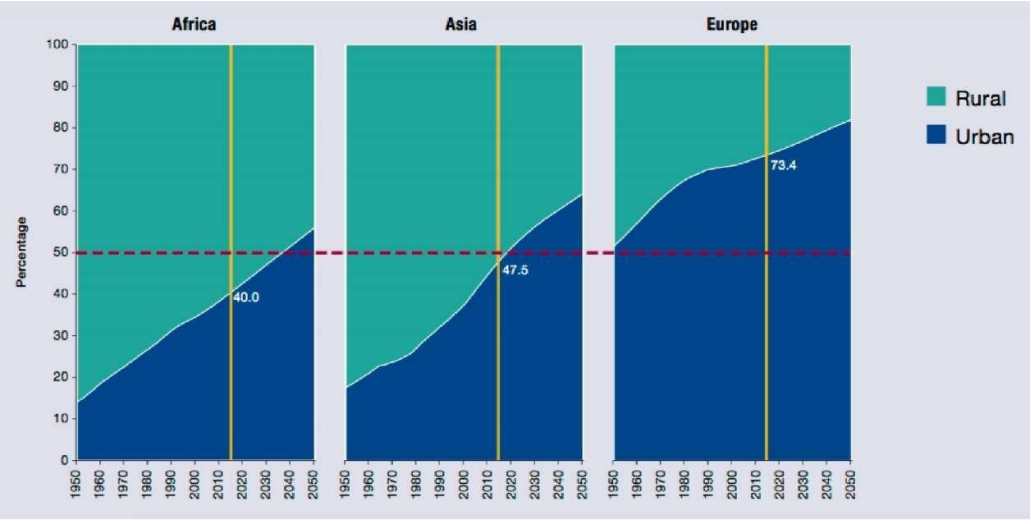

Рис 1.1. Тенденції в співвідношенні міського і сільського населення

Джерело: [80]

Виходячи із зазначеного, ми констатуємо те, що основною метою

управління містом є підтримання системи життєзабезпечення територіальної спільності на основі розробленої економічної політики в рамках діючої системи громадського поділу праці.

Головними завданнями управління містом є:

1. Політика вирівнювання рівня життя незахищеної частини населення міської спільноти;

2. Підтримка режиму функціонування інженерних комунікацій, які забезпечують життєздатність міста;

3. Регулювання споживчого ринку міста на основі раціонального розподілу торгових площ, пільгування робочих місць тощо;

4. Формування і розвиток транспортної інфраструктури міста та приміських територій;

5. Екологічний благоустрій міської та приміської території, регулювання щільності забудови і розселення[19, С. 15-17].

В сучасних умовах, характерною рисою міського управління стає динамізм і гнучкість у відборі засобів впливу на внутрішні міські зміни, що формують проблемне поле поточного життя міста.

Вузловими ланками системи управління містом та приміськими територіями, узагальненими в теоретичні принципи організації муніципального управління, є наступні:

1. Поєднання галузевого і функціонального управління;

2. Поєднання громадянських свобод і необхідності централізованих владних повноважень;

3. Поєднання економічної самодостатності територіального утворення і його місця в національній державній системі суспільного розподілу праці;

4. Поєднання економічних і соціальних пріоритетів;

5. Поєднання принципів державного управління і самоврядування[29].

У кожній з представлених ланок міститься ціла низка типових міських

проблем, що розкривають свою специфіку в структурі взаємодії складових цих ланок.

Для того, щоб управляти процесами в соціальній спільноті, керуючий повинен розглядати підвідомчу йому область в єдності всіх її складових елементів, максимально абстрагуючись від випадкового впливу зовнішніх факторів. Така єдність стає можливою тоді, коли виявлені пропорції або більш-менш стійкі взаємозв'язки між показниками, що відображають динаміку керованих процесів.

Ступінь узгодженості використовуваних параметрів висловлює цілісність управління. Цілісність управління забезпечується постійним відтворенням схеми регулювання відносин у соціальній спільноті, сприяє збереженню в даній спільноті соціального порядку, стабільності і максимального захисту від несприятливих зовнішніх впливів[23]. Цілісність також забезпечується правильним підбором функціональних підсистем суспільства, що володіють певним ступенем автономії і саморегулювання, що викликають відповідні зміни в структурі міської зайнятості. З цього приводу М. Долішній та М. Шевчук зазначають, що в управлінні міськими процесами цілісність досягається завдяки здійсненню безперебійної роботи всієї міської інфраструктури, максимальним задоволенням потреб міського населення і екологічним захистом[19,С.7-10].

Серед функціональних систем управління містом, покликаних задовольняти очікуванням і потребам населенню цього міста, ключовими є наступні:

Економічні системи. Їхньою метою є матеріально-економічне забезпечення повноцінного функціонування міст, а також одержання прибутку, що дозволяє через механізм перерозподілу забезпечувати і відтворювати соціальну спільність.

Політичні системи. Метою цієї групи систем виступає отримання стратегічної вигоди, що реалізується в посиленні впливу на поведінку соціальної спільноти, набуття в її очах вищого статусу і можливості

визначати прийняття широкомасштабних рішень.

Соціальні системи. Метою систем виступає дотримання суспільно визнаних стандартів соціального забезпечення, норм соціальної захищеності і підтримки певного рівня життя.

Наукові системи. Специфіку цих систем складає створення максимальних методологічних умов для отримання істини, наукової достовірності[37, С.256-259].

У практиці управління виділені підсистеми створюють складну взаємопов'язану структуру, що представляє один з варіантів суб'єкт-об'єктних відносин (рис. 1.2).

Політичні системи виконують в даній структурі функцію визначення мети і сприяють формуванню суспільно узгоджених і спрямованих дій владних структур зі створення і реалізації міської політики. Функціонування політичних систем істотно впливає і на економіку – з точки зору дії економічного механізму в реалізації цілей, і на соціум – з точки зору виконання основних соціальних стандартів, і на науку – з точки зору відповідного замовлення на ефективну і зважену послідовність у розробці та виконанні управлінських рішень. Роль науки проявляється в розробці алгоритму в функціонуванні ключових підсистем управління містом, заснованого на умовах об'єктивності, адекватності і доцільності. Основними формами існування наукових систем є змістовно повні і об'єктивні способи пояснення і конструювання стратегії і тактики територіального утворення. У змісті соціальних систем досягається реалізація політичних та економічних очікувань, що спираються на квазінаукову оцінку подій в суспільстві, що обумовлює існування багатоканального зв'язку між виділеними групами систем.

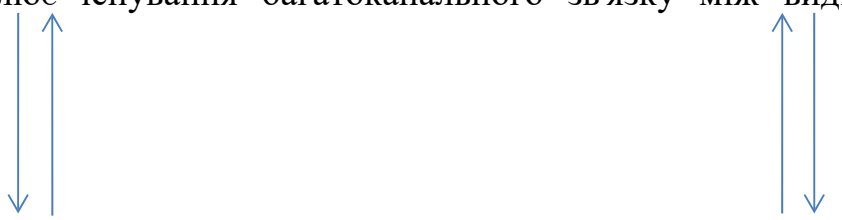

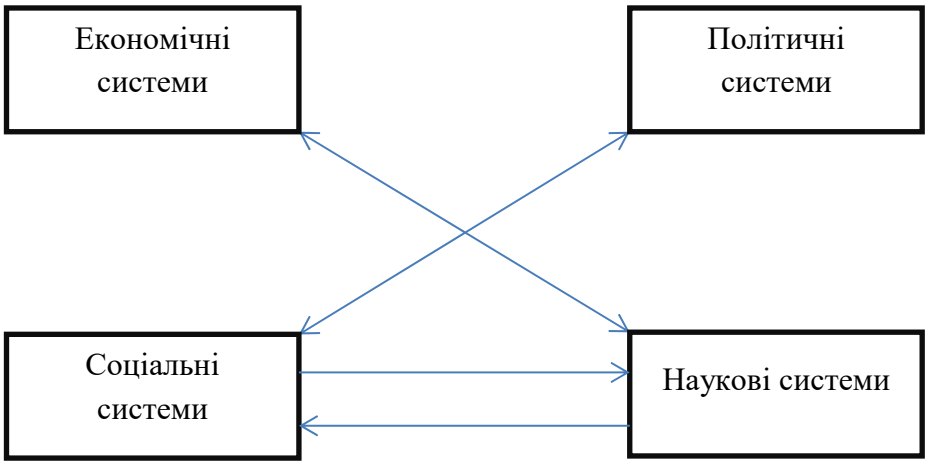

Рис. 1.2. Схема взаємодії підсистем управління містом

Вищезазначені системи складають в сукупності континуум, полюсами якого позначені об'єктивні і суб'єктивні параметри системи. Критерієм відмінності цих полюсів одна від іншої є ступінь їхньої залежності від складових суспільство-соціальних груп. Одні системи отримують деяку незалежність від суспільства, починаючи розвиватися за своїми законами. Інші – в значній мірі зазнають зміни від соціальних груп, які викликали їх до життя. Зразком першого роду систем є економічні та соціальні системи, другого – політичні і наукові.

По відношенню до кожної групи функціональних систем формується свій режим управління, реалізація якого забезпечує регулювання певних верств соціальної реальності і узгодження інтересів між різними соціальними групами. Логіка розвитку функціональних систем дозволяє виробити оптимальні для даних умов способи взаємодії систем між собою з утворенням ефективної моделі управління. Основу управління системами утворює механізм диференціації цілого, за допомогою якого об'єкт управління послідовно розбивається на парні ділянки, які в свою чергу, слугують своєрідними полюсами, які задають кордони внутрішньої мінливості об'єкта в діапазоні дії зовнішніх чинників [56, С.279-281].

Також, вихідною ланкою в механізмі диференціації є кодування

об'єкта на парні складові. Кодування дозволяє нейтралізувати аморфність об'єкта в очах управлінця, вибудувати об'єкт відповідно за попередньо підібраними критеріями через перелік диспозицій, які задають цілісність і відтворення системи. Економічні системи в якості такого коду у своєму розпорядженні оперують критеріями ефективно / неефективно, що дозволяють в розрізі цієї ознаки розглядати будь-які дії економічних агентів, що діють на території. Політичні системи кодуються значенням «доцільно для досягнення і збереження влади / недоцільно»[10]. Влада в схемі реалізації політичної функції в управлінні містом виявляє свої особливості, які спираються на джерела формування територіального інтересу. Політична складова в управлінні містом проявляється в усвідомленні і поданні державного інтересу, в формуванні способів його ідентичності та реалізації в діючих реаліях державної влади. Соціальна сфера кодується в розрізі співвідношення норма / порушення норми, - опозиції, яка задає фарватер соціальної політики державної влади. Чим більш регламентованою є соціальна сфера, тим більшими можливостями для адміністративного контролю вона володіє. Основою кодування наукової системи є опозиція «істина/не істина», покликана обґрунтувати технологію аналізу і проєктування алгоритмів управлінських дій, що спираються на принципи достовірності та обґрунтованості. Базова форма диференціації цієї групи систем задає норми адекватності та адаптивності таких дій і прийомів, забезпечуючи концентрацію і передачу досвіду з відбору та коригування доленосних для міста рішень, які надходять в цю систему [9, С. 190-195].

У соціальному управлінні можна виділити ієрархію рівнів управління. З її допомогою упорядковуються відносини в соціальних спільнотах будь-якого організаційного рівня, будь-якої чисельності. Відповідну ієрархію становлять: державне управління; регіональне управління; управління містом; самоврядування.

Дана ієрархія управління підтверджує наявність стійкої комбінації різних систем управління, складових синтезу політичних, економічних і

соціальних орієнтацій суб'єкта управління, що закріплює відповідні пріоритети за кожним управлінським рівнем і формує порядок взаємовідносин між ними [81].

Основною метою державного управління є створення умов забезпечення порядку в суспільстві, максимальне задоволення потреб своїх громадян, збереження кордонів держави і захист від можливих його ворогів. Система державного управління має бути глибоко ешелонованою, з тим щоб дистанція між прийняттям рішення органом влади і сферою реалізації цього рішення була мінімальною. Для цього центральна (державна) влада підтримується владою регіонів, а влада регіонів - владою місцевих органів управління [27, С.96-99].

Державне управління виступає, швидше за все, способом регулювання відносин у політичних системах. Оскільки завоювання влади в державі підкоряється чисто політичним механізмам і технологіям, то специфіка державного управління несе в собі стійкий відбиток політичного розкладу сил в державі і особливостей прийнятих в ньому рішень. Критерієм ефективності управлінського рішення на державному рівні є захист інтересів електоральної більшості і підтримка стабільності і порядку в країні.

Регіональне управління є переважно засобом регулювання в економічній системі. Регіон – це центральна ланка економічної активності держави. Саме звідси йдуть основні джерела доходу держави і сюди ж вони повертаються у вигляді дотацій, трансфертів, субвенцій. Регіон володіє явно вираженими економічними пріоритетами. На рівні регіонів формуються найбільші інвестиційні програми[13,С.46-46]. Саме щодо регіонів формується основна частина державних програм. Характерною рисою економічної системи є взаємодія двох її основних стрижневих осей, що забезпечують єдність і відтворення цієї системи. Одну вісь складають доходи регіону, тоді як іншу - витрати, взаємодія між якими в географічних межах даної території визначає різноманітність в поведінці тієї чи іншої економічної системи, регіону.

Перехід на рівень міста означає певний відхід від економічних пріоритетів. Збереження цих пріоритетів робить ланку управління містом простим придатком управління регіонального. При переході на рівень міста центр уваги в системі управління переміщається на соціальні пріоритети. Близькість влади до населення, перерозподіл повноважень місцевої влади на першочергове вирішення соціальних проблем послаблює ступінь економічного тиску влади міста на керовану нею соціальну систему. Економічна залежність муніципальної влади від регіональної є однією з корінних причин конфлікту між даними рівнями влади[77].

Таким чином, підсумовуючи все вишезазначене, ми можемо зробити висновок, що розвиток міст і приміських території, є безпосереднім об’єктом дослідження науки державного управління. Саме ешелонований характер системи державного управління, при якому строго визначаються пріоритети, закріплені за кожним рівнем влади, дозволяє нам не лише уникнути глибоких економічних суперечностей між владними рівнями, але і виробити власні принципи контролю та організації управлінської діяльності, що виявляється на кожному з таких рівнів. Ефективне державне управління також дозволить запобігти надмірному проникненню економічних інтересів в систему діючої влади, що в умовах обмеженості ресурсного потенціалу і гострої нестачі бюджетних коштів, таїть в собі загрозу викликати протистояння між суб'єктами влади і тим самим зруйнувати основні норми соціального порядку. Окрім того, виділення бюджетних коштів під конкретні програми при наявності жорсткого виконавчого контролю з боку представницьких органів влади покликаний істотно знизити масштаби цього руйнування.

1.2. Історичні та соціально-економічні аспекти формування міст та приміських територій

В системі адміністративно-територіального поділу як на національному, так і на світовому рівнях місто є основним

структуроформуючим елементом. У місті концентруються економічні, соціальні, політичні, екологічні та господарські процеси, які відображають життєдіяльність людини. Місто є локомотивом економічного зростання регіонів зокрема та країни в цілому. Відсутність належної уваги до потреб міста та його розвитку призводить до уповільнення регіонального та національного розвитку. На думку Дж. Джекобса, саме місто, а не держава є фудаментальною одиницею економічного життя, яке є активним і динамічним заявдяки економічній взаємодії між внутрішніми ланками та зовнішнім середовищем[30]. Економічне зростання визначається динамічним ланцюгом «місто→регіон→держава». Вищезазначене свідчить про важливість міста для економічного, соціального, культурного розвитку регіону та країни в цілому.

Абзац прибрав. Він кілька разів повторюється в роботі.

Урбаністична практика показує, що найбільш швидко зростаючі міста провели в середині XX - початку XXI ст. районування, яке орієнтоване на чотири категорії споживачів сервісів: городян, інвесторів, підприємців, туристів. У окремих випадках, зростання виникало в точці перетину чотирьох середовищ, що мають різні цільові групи і функції: «місто для городян», «місто для інвесторів», «місто для підприємців», «місто для туристів», в інших – зростання виникало в одному з пріоритетних секторів, рідше – в двох, ще рідше – в трьох і чотирьох. Вищенаведені сфери можуть існувати як паралельно (в результаті зонування), так і взаємопроникати (накладатися одна на одну). Саме вони детермінують вибір, а також кількісну та якісну оцінку індикаторів стійкого розвитку міста[76].

Відсутність єдиної методологічної та методичної бази стратегічного планування великих міст змушує дослідників звертатися до неокласичної, інституціональної та еволюційної парадигм сучасної економічної теорії. В той час, різнорідність елементів стратегічного процесу ускладнює опис складових стратегічного планування в рамках будь-якої з перерахованих теоретичних моделей, що створює передумови для звернення до системної

парадигми економічної теорії як базису для побудови єдиної теорії стратегічного процесу[7]. Еволюція системного підходу, що визначила перехід від ендогенного до екзогенного трактування системи, дозволила сформувати єдине уявлення стратегічного процесу як системи стратегічного планування розвитку великого міста.

Рішення проблем стратегічного розвитку регіональних систем і великих міст при будь-яких концептуальних підходах повинні забезпечувати стійкість і збалансованість територіальних змін, скорочення рівня міжрегіональної диференціації, підвищення рівня і якості життя, самостійність регіонів і міста в виборі механізму стратегування на основі об'єктивної оцінки їх ресурсного потенціалу та його раціонального використання [29].

Основні проблеми розвитку великих міст полягають у тому, що управлінський вплив на проблемну ситуацію часто виявляється малоефективним, оскільки не враховуються всі зміни або відхилення їх соціальних і економічних параметрів, зовнішні цілеспрямовані або випадкові впливи, які можуть привести систему в положення нестійкості. Для прийняття ефективних управлінських рішень з питань сталого територіального розвитку органами місцевого самоврядування повинна бути проведена об'єктивна оцінка існуючої ситуації в місті, визначено взаємозв'язок між внутрішнім станом, зовнішнім впливом і впливом стихійних факторів, а так само те, на якому етапі життєвого циклу знаходиться місто в даний момент [37,С.345-347].

Особливий науковий інтерес до себе привертають міста-мільйонники, які одночасно є глобальними містами і великими адміністративними центрами. Як на нашу думку, цей інтерес, обумовлений наявним потенціалом в плані їхнього подальшого активного економічного розвитку та здатністю стати локомотивами підвищення соціально-економічного рівня та якості життя, як в регіонах і в країні в цілому. Поряд з цим, великі міста відчувають потребу в підтримці не тільки з боку державних і регіональних органів влади,

а й з боку громадських організацій, бізнес-співтовариств тощо. За таких умов, міста об’єктивно будуть потребувати надання їм особливих повноважень і спеціального статусу за-для реалізації поставлених перед ними завдань. На сьогоднішній день міста являють собою, складну соціально-економічну систему, розвиток якої має здійснюватися у взаємозв'язку всіх сфер життєдіяльності території.

У зв'язку з цим, особливої актуальності набирає парадигма сталого розвитку, як нова світоглядна модель, яка об'єднує екологічне, соціальне і економічне вимірювання середовища проживання в глобальній перспективі. В процесі еволюції економічної, екологічної та соціальної систем вирішальну роль відіграє розвиток взаємовідносин між ними, які необхідні для забезпечення стійкості зв'язку, щоб бути однаково вигідними для кожної з них[39]. Така модель сфокусована не на споживчих запитах окремих індивідів, а на загальному блазі теперішніх та прийдешніх поколінь. За таких умов, основним завданням суспільства стає зменшення споживання ресурсів і зміна структури споживання для покращення якості життя людей.

Для виявлення потенціалу і найбільш повної оцінки сталого розвитку міст, широко використовуються різні методи і методики оцінки стану територій (регіону, міста) за різними категоріальними ознаками: рівнем розвитку, конкурентоспроможного стану, привабливістю середовища проживання тощо. Зазначені методики також повинні передбачати і такі фактори, як стійкість розвитку міст чи наближених до них територій. Однак, в ході використання цих методик фахівці зіштовхнулися з низкою проблем, а саме: відсутності достовірної статистики; значний відсоток суб'єктивності в оцінках експертів; некоректність порівняння територій (наприклад, великих і середніх міст) тощо[86]. Крім того, різноманіття факторів, що впливають на функціонування і розвиток територій, не дозволяє надання універсальних рекомендацій для досягнення стійкого розвитку міст. Серед таких факторів, в першу чергу, слід виділити: географічне положення, галузеву спеціалізацію, історичні та культурні особливості, інституційне середовище,

адміністративний статус тощо[44, С.42].

Як показує нам історичний досвід, більшість великих міст світу виникали як центри торгівлі, ремесел, промислового виробництва, а також на місці колишніх фортець, як ще ми бачимо по середньовічним містам Західної Європи[75].

Цим пояснюється комунікативна природа сучасних міст як відкритих динамічних систем. Як відкрита система місто характеризується взаємодією із зовнішнім середовищем, яке охоплює капітал, ресурси, інформація, матеріали, які виступають в якості об'єктів обміну з зовнішнім середовищем, що проникають через кордони соціально-економічної системи міста. Крім того, така відкрита система має здатність пристосовуватися до змін зовнішнього середовища з метою продовження свого функціонування. У зв'язку з цим будь-яке велике місто можна віднести до відкритих систем, так як воно взаємодіє із зовнішнім світом. Регулювання таких складних систем передбачає вибір оптимального варіанту управлінського рішення з безлічі можливих варіантів. Отже, велике місто – це відкрита система, яка має постійні і регульовані взаємозв'язки із зовнішнім середовищем, характер яких передбачає мінливість як зовнішнього, так і внутрішнього середовища[81].

Головна відмінність міст-мільйонників полягає в тому, що серед них немає монопрофільних міст, всі вони поліфункціональні. Їхня структура охоплює високодиверсіфіковану систему бізнес-кластерів або територіально-виробничих комплексів, які взаємоперетинаються. У зв'язку з цим, міста-мільйонники слід розглядати як холдингові компанії або квазікорпорації, що самостійно виступають на арені конкурентної боротьби, виробляючи економічні і специфічні товари (суспільні блага), споживачами яких є населення, місцевий і позатериторіальний бізнес, зовнішні інвестори, туристи і потенційні нові мешканці, що формують ринки збуту «територіального товару»[73]. Тому розміщення різного роду корпоративних структур, зокрема фірм малого і середнього бізнесу, бізнес-кластерів, підприємств громадського сектора, домогосподарств обумовлено самою специфікою

міста- мільйонника і його районів.

Кожне місто, як будь-яка соціально-економічна система, схильні до розвитку. До найбільш важливих характеристик економічного розвитку міста, крім його безперервності, є також спрямованість його розвитку (вектор розвитку) і швидкість розвитку (темпи розвитку). Вектор розвитку визначає характер змін, що відбуваються в економіці міста (прогресивний чи регресивний, інноваційний або традиційний тощо). Темпи розвитку дають уявлення про швидкість виникнення нового стану економіки міста.

Також, в контексті виділення точок зростання визначають екстенсивний (пасивний) шлях розвитку міст та інтенсивний. При екстенсивному типі економічного і соціального розвитку міста зростання покеазників досягається за рахунок використання більшої кількості прямих факторів: трудових ресурсів, засобів праці, земельних ресурсів тощо[6,С.56-62]. При екстенсивному зростанні міста зберігаються постійні пропорції між темпами зростання показників соціально-економічного розвитку та витратами на підвищення рівня, якості життя тощо[6,С. 62].

Інтенсивний тип економічного і соціального розвитку міста, навпаки, характеризується тим, що розширення показників розвитку забезпечується за рахунок якісного вдосконалення прямих факторів: застосування прогресивних технологій, використання інтелектуального капіталу і робочої сили, що має велику кваліфікацію і більш високу продуктивність праці тощо. В цьому випадку темпи зростання показників соціально-економічного розвитку міста будуть перевищувати темпи зміни реальних сукупних витрат, витрачених на отриманий економічний і соціальний ефекти.

Насправді, інтенсивні чинники (джерела зростання) тісно переплітаються з екстенсивними, тому зазвичай прийнято говорити про переважно екстенсивний або переважно інтенсивний тип соціально-економічного розвитку великого міста. В умовах інноваційної модернізації і прискорення темпів науково-технічного прогресу інтенсивні чинники зростання стають переважаючими. Найбільш перспективним напрямком

розвитку міст- мільйонерів, як на нашу думку, є комбінування екстенсивного шляху розвитку з інтенсивним, з виділенням точок зростання. Таким чином, змішаний шлях соціально-економічного розвитку передбачає використання, як великої кількості прямих чинників, так і їх якісне вдосконалення.

Під «точками зростання» розуміється підсистема міста, що має відмінні переваги ефективного розвитку в порівнянні з подібною підсистемою інших міст. Наприклад, при наявності в місті-мільйоннику міжнародного аеропорту, точкою зростання може стати націленість на розвиток культурних об'єктів і пам'яток для активного розвитку зовнішнього туризму.

Таким чином, на сьогоднішній день найбільш доцільними є наступні «точки зростання» для міст-мільйонників: створення «міста для городян», «міста для підприємців», «міста для інвесторів» і «міста для туристів». Великі міста можуть робити акцент на розвиток якої-небудь одної «точки зростання», в той час, як світові міста можуть використовувати їх усі. Вищенаведені точки зростання можуть існувати як паралельно чи в результаті зонування, так і взаємопроникати чи накладатися одна на одну.

1.3. Закордонний досвід державного стратегічного планування розвитку міст та приміських територій

Аналіз сучасного досвіду в галузі стратегічного планування соціально-економічного розвитку міст, накопиченого в зарубіжних країнах, узагальнення, систематизація та селекція його продуктивних компонентів можуть сприяти вдосконаленню української практики у сфері розвитку міст та навколишніх територій.

Слід зазначити, що в якості важливого принципу організації стратегічного планування в країнах Заходу визначається децентралізація процесу підготовки і прийняття рішень щодо соціально-економічного розвитку території. Його реалізація, наприклад, в США знаходить відображення в концепції місцевої громади і пов'язується з розробкою

стратегічних планів її розвитку, що охоплюють в собі: оцінку господарської ємкості і допустимого антропогенного навантаження на природне середовище території, яку займає місцеве співтовариство; визначення потреб громади та доступності економічних, природних і людських ресурсів для їх забезпечення; вдосконалення системи місцевого самоврядування та впровадження в неї принципів сталого розвитку; залучення жителів громади до прийняття рішень з ключових питань муніципального розвитку [35, с.345-350].

Аналогічний підхід простежується і в практиці європейських країн. Так, у Великобританії одним з ключових принципів територіального розвитку є імператив, згідно з яким економічне пожвавлення найкраще забезпечити за допомогою локального розвитку, ніж екзогенного перерозподілу діяльності і ресурсів. Звідси – необхідність наближення політики до місцевих центрів прийняття рішень [75].

Заслуговує на увагу принцип, який визначає необхідність професіоналізації діяльності зі стратегічного планування та місцевому економічному розвитку. Його практична апробація здійснюється за допомогою створення структур, які концентрують висококваліфіковані кадри, які беруть безпосередню участь в обґрунтуванні напрямів і механізмів територіального розвитку.

Так, в Канаді функціонують спеціально створені професійні асоціації фахівців з економічного розвитку, члени яких залучаються до діяльності зі зміцнення та диверсифікації місцевої економіки. Понад 30 років тому створено Програму економічного розвитку Університету Ватерлоо як структура для підготовки фахівців з економічного розвитку канадських муніципалітетів [80].

У США органи виконавчої влади на рівні міст мають спеціальні комісії або агентства з економічного розвитку, що відповідають за підготовку цільових програм, що передбачають підвищення якості життя населення, посилення конкурентних позицій території. Головною їхньою метою –

сприяти розвитку в конкретному територіальному утворенні бізнесу, зростанню виробництва перспективних товарів і послуг, створенню робочих місць. Вони також, активно займаються роботою з вдосконалення ресурсного потенціалу районів і поселень [9, С.34-38].

У Франції такий принцип реалізований при організації міжкомунальної співпраці. Для того, щоб краще виконувати функції, покладені на комуни, вони утворюють публічно-правові міжмуніципальні об'єднання, одним із завдань яких стає розробка проєктів у сфері економічного розвитку [22].

У плануванні і здійсненні контролю соціально-економічного розвитку міст в США застосовується сукупність показників, що відображають якість життя проживаючого населення: тривалість здорового життя; кваліфікація у віці 19 років; будинки, непристосовані для життя; якість водних ресурсів (гарна / висока якість); викиди парникових газів; популяція диких птахів; нові будинки, побудовані на освоєних землях; дні із середнім і високим рівнем забруднення повітря; кількість вироблених і перероблених відходів [12].

У США функціонує дві організаційні форми управління процесами здійснення стратегічного планування. Перша форма передбачає виконання стратегічних планів структурними підрозділами органів місцевого самоврядування, а саме муніципалітетами. Друга форма передбачає залучення спеціалізованих організацій на основі приватно-державного партнерства, яка також передбачає і активну участь громадськості.

Використання зазначеного механізму надає цілу низку переваг. Зокрема:

- по-перше, досягнення цілей місцевого розвитку досягається не тільки фінансуванням муніципалітету, а й шляхом залучення засобів з підприємницьких структур і індивідуальних домогосподарств.
- по-друге, така горизонтальна реалізація стратегічних планів, дозволяє максимально швидко приймати рішення.

- по- третє, організаційна структура на основі державно-приватного партнерства функціонує в звичному для підприємців бізнес середовищі та в рамках культури, яка зорієнтована на клієнта [76].

Незважаючи на велику кількість застосовуваних показників для етапу оцінки стану міста в практиці США звертає на себе увагу підхід, вперше апробований в Голландії і широко використовується в країнах Західної Європи, а саме впровадження системи планування за принципом знизу-вгору (іменований РОМ) [74] .

Важливою рисою «підходу РОМ» є залучення до вирішення проблем на основі діалогу сторін, що представляють різні рівні влади. Основна ідея підходу полягає в тому, що сторони, досягають взаємовигідних рішень на основі консенсусу. Незважаючи на те, що планування територіального розвитку було ініційовано центральним урядом, органи державної влади здійснюють лише загальну координацію і фінансування, в той час як реально керують проєктами регіональні і муніципальні влади [74] .

Повний цикл «підходу РОМ» складається з трьох основних стадій: початкової, стадії планування і стадії реалізації проєкту. На початковій стадії виявляються проблеми, а також окреслюються шляхи щодо їх вирішення. Обов'язковою умовою є згода всіх сторін на участь у вирішенні проблеми. На початковій стадії зазвичай більш детально обговорюється програма дій, а також визначаються методи вирішення проблеми [74].

Початкова стадія закінчується підписанням угоди, яке знаменує початок наступної стадії - планування. План дій складається за участю всіх зацікавлених сторін. Як правило, цьому передує проведення дослідження, тривалість якого варіюється в залежності від складності проєкту. Після схвалення плану, сторони підписують заключну угоду, яка поряд з іншими угодами формує пакет документів, що направляється на затвердження до парламенту, асамблеї провінції, а також муніципалітету. У розробці проєкту беруть участь не тільки державні службовці, а й представники

різних цільових груп, зокрема представники промисловості, сільського господарства, транспортної сфери тощо, а також громадськість. Після кінцевого узгоджень проєкт переходить у заключну фазу реалізації [90, с. 162-163].

Важливим принципом є забезпечення активної позиції жителів муніципального утворення, їх безпосередня участь в розробці стратегії розвитку міста. На сьогоднішній день, апробовано безліч інструментів, за допомогою яких забезпечується залучення громадськості до стратегічного планування. До числа цих інструментів відносяться: опитування жителів для визначення сучасних цінностей і бачення міста в довгостроковій перспективі; проведення муніципалітетом семінарів з метою обговорення та реагування на результати проведеного опитування; розробка та підтримка спеціального інтерактивного веб-сайту для поширення інформації про процес стратегічного планування і спілкування з жителями через цей сайт; тематичні дискусії в режимі он-лайн; спілкування з мером, членами міської ради в Інтернеті (чаті); громадські презентації стратегії і програм її реалізації та ін.

Центральним у виробленні стратегії є вибір кінцевої мети проєкту. Кінцевою метою, як правило, стає підвищення якості життя мешканців того чи іншого міста, за рахунок економічного зростання. Відмінності з'являються тоді, коли мова йде про конкретні завдання більш низького рівня «дерева цілей». Крім того, майже кожне місто формулює свою специфічну мету, наприклад:

- бути «відкритим містом, міжнародним містом і містом культури» (Амстердам);
- стати «столицею інформації ЄС» і «центром транспортних перевезень ЄС» (Кельн);
- розвиватися як центр технологічних інновацій (Манчестер) [90].

Не менш цікавим є досвід Великобританії, Франції, Японії, де прийняті законоположення, що стимулюють розміщення продуктивних сил в малих містах, що обмежують, а іноді і зовсім забороняють нове промислове

будівництво в районах з великою концентрацією населення і об'єктів промисловості. У США, Франції, Японії на сьогоднішній день розроблені і здійснені довгострокові двадцяти, тридцятирічні програми розвитку менш розвинених територій (США – басейн річки Теннессі, район басейнів річок Південного Сходу, район Аппалачів, у Франції – Нижня Рона, Лангедок, Аквітанія, в Японії – район Тахоку і ін.) [89]. У цих програмах, що фінансуються в значній мірі за рахунок державних коштів, були передбачені заходи щодо стимулювання розвитку існуючих, в межах окремих регіонів, малих і середніх міст, які володіють вільною робочою силою. До числа таких заходів зазвичай відносилося створення в містах виробничої і соціально-побутової інфраструктури, яка б забезпечувала сприятливі умови для розміщення в них промислових підприємств, в тому числі прогресивних галузей промисловості. Економічне стимулювання розвитку малих і середніх міст за задумом розробників довгострокових програм розвитку депресивних і відсталих районів повинно було перетворити їх в активні центри зростання економіки прилеглих до них територій [88].

Німеччина, Англія на сьогоднішній день проводять політику зміцнення економічної бази малого міста засобами розміщення в них другорядних підприємств і підтримки традиційних виробництв і ремесел[86] . В Японії створено проєкт для одного з районів міста Токіо. В даному проєкті (терміном на 20 років вперед) прогнозується розвиток Токіо і його природної зони, що включає середні і малі міста[75] .

Аналіз Французького досвіду щодо забезпечення стабільної економічної бази невеликих міських поселень і вирішення проблем їх розвитку свідчить про те, що там існує цілісна і глибоко продумана система заходів в області оподаткування, формування місцевих бюджетів, кредитування, державного субсидування, яка забезпечує економічне і правове регулювання розвитку тамтешніх міст [23,С.44-46] Зауважимо, що характерними рисами цієї системи є: значний досвід використання муніципальної власності і земельних ділянок в якості джерел доходу;

активна і вагома роль держави, засобами державних програм розвитку міст, дотації, субсидії, регулювання пропорцій між центральними і місцевими бюджетами; детально- відпрацьовані і перевірені на практиці форми регіональної диференціації різних податкових, кредитних та інших пільг, що сприяють залученню приватного капіталу в бажані міста і райони; розроблена система чітких критеріїв які легко перевіряються, що виключає довільний розподіл кредитів, дотацій, субсидій і т. д., поєднання державних і приватних капіталовкладень [90].

Таким чином, створена в передових країнах Заходу система муніципального управління містами на практиці показує свою ефективність і тим саме заслуговує на те, щоб вітчизняніфахівці її вивчали і використовували при розробці оптимальної моделі проведення адміністративно - територіальної реформи в Україні.

Висновок до розділу 1

На сучасному етапі розвитку, у сфері розвитку міст і приміських територій особливого значення набирають науково – теоретичні надбання науки державного управління. Нинішнє державне управління, в тому числі управління регіоном і містом, набуває нових рис, до яких ми відносимо відкритість, громадська участь, активне використання інформаційно-комунікаційних технологій тощо. У зв'язку з цим, в сучасній науці все частіше використовується поняття «публічного», а не «державного» управління. На відміну від управління державного, публічне управління, це впорядкування відносин шляхом не тільки офіційно-владного встановлення

державою, органами місцевого самоврядування, громадськими організаціями різних загальнообов'язкових правил, а й за допомогою вироблених самим суспільством, колективом громадян і недержавними органами норм і правил поведінки.

Окрім того, своєрідність міста як об'єкта управління в сучасних українських умовах відзначено в завантаженості міського бюджету невластивими його компетенції витратами, що перетворюють місто в не забезпечений відповідними ресурсами придаток державної влади. Корпоративізація міста в цих умовах не дає йому можливості виконувати свої безпосередні функції, перетворюючи їх носія в один з численних економічних агентів ринкової економіки.

В останні роки роль міст у розвитку регіонів і країни все зростає. Очевидно, що новими точками сталого розвитку країни повинні стати великі конгломерації з географічними центрами – містами. Міста повинні спиратися не на соціальне споживання, а на розвиток ділової та громадської активності людей і, як наслідок, поліпшення якості їх життя.

Аналіз зарубіжної практики свідчить про те, що успішна реалізація стратегічного плану передбачає: вироблення системи вимірювань розвитку міста; впровадження щорічного моніторингу результатів досягнення стратегічних цілей; розробку системи бюджетування; забезпечення кореспонденції структури щорічного звіту муніципалітету з цілями і напрямками стратегічного розвитку.

РОЗДІЛ 2.
СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТЕРИТОРІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ ТА СВІТУ

2.1. Аналіз адміністративно-територіальної реформи в Україні

Реформування територіальної організації влади й органів місцевого самоврядування в Україні стало об'єктивним наслідком економічної та політичної неефективності наявної вертикалі існуючого централізованого державного управління.

Демократичні перетворення в Україні, які пройшли після здобуття Незалежності України в 1991 р., на жаль, не супроводжувалися відповідними змінами в системі адміністративно-територіального устрою. Негативним наслідком цього стало те, що у формуванні адміністративно-територіальних одиниць української держави існувало багато суперечностей.

В Україні тривалий період зберігався адміністративно-територіальний устрій, який був сформований ще в часи СРСР. Цей устрій відповідав характеру тоталітарної політичної системи, яка панувала в часи Радянського Союзу. Основна сутність цього устрою полягала у забезпеченні повного контролю державної влади над громадянами, адміністративно-територіальними одиницями й місцевим самоврядуванням, які створювались штучно і носили формальний характер[14]. Функціонування всіх владних інституцій здійснювалось бюрократичним шляхом, через закриті для суспільства канали. Правда тут необхідно відзначити і один позитивний для процесу українського державотворення момент, зокрема, саме наявність елементів радянського типу адміністративно-територіального устрою дозволило Україні зберегти її унітарність, що було в тогочасних умовах життєво необхідним.

Водночас ставало все очевиднішим невідповідність старої системи й принципів функціонування адміністративно-територіального устрою цілям

демократичного розвитку країни. Так, в ст. 1. прийнятої в 1996 р. Конституції України, зазнався курс на побудову демократичної, соціальної та правової української держави [32]. Однак, повноцінна реалізація цього курсу стала неможливою через домінування жорсткої централізованої системи державного управління, яка характеризувалась надто високою фінансовою, політичною та управлінською залежністю місцевого самоврядування від державної влади. Така система територіальної організації характеризувалась блокуванням потенціалу саморозвитку територіальних громад і регіонів. При ній були або незначні або практично відсутні, можливості для реалізації ініціативності мешканців та органів управління адміністративно-територіальних одиниць базового рівня, насамперед сільських і селищних рад, у вирішенні питань місцевого значення й життєдіяльності громад. Наявні суперечності між новими суспільно - економічними відносинами та старою системою територіальної організації, яка характеризувалась часто створеними штучними формами адміністративно-територіальних одиниць і формальними органами самоврядування, значною мірою спричинило дисбаланс у розвитку адміністративно - територіальних одиниць, що в свою чергу призводило до неефективності використання їхніх наявних і потенційних ресурсів. Ратифікація Україною Європейської хартії місцевого самоврядування та її євро-інтеграційний вибір також поставили вимоги щодо внесення змін до системи адміністративно-територіального устрою держави, формування нових форм адміністративно-територіальних одиниць та їхніх органів місцевого самоврядування [19].

В основі цих змін знаходився процес децентралізації регіонального розвитку, який в свою чергу передбачав, децентралізацію влади, територіальну децентралізацію та розвиток місцевого самоврядування, при одночасній фінансовій і бюджетній децентралізації. З 2015 року на основі схваленої Кабінетом Міністрів України Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні (розпорядження КМУ №333-р від 01.04.2014 р.) розпочалося практичне

втілення заходів, пов'язаних із завданням реформування адміністративно-територіального устрою у країні, зокрема, зі змінами в системі адміністративно-територіальних одиниць [52]. У відповідності до цього документу, в Україні почали реалізовуватися конституційні засади місцевого самоврядування, ратифіковано Європейську хартію місцевого самоврядування, прийнято ряд базових нормативно-правових актів, які створили правові та фінансові основи для діяльності нових органів місцевого самоврядування [52]. Фактично відлік реформи децентралізації розпочався 5 лютого 2015 року, коли були прийняті два базових закони, а саме Закон України «Про засади державної регіональної політики» та Закон України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» [25]. Якщо перший закон мав значною мірою концептуальне значення, то другий створив реальний механізм об'єднання територіальних громад.

Згідно із Законом України № 157-VIII від 05.02.2015 р. «Про добровільне об'єднання територіальних громад» було утворено низку об'єднаних територіальних громад, як нових форм адміністративно-територіальних одиниць, які наділяються ширшими повноваженнями та дещо збільшеними ресурсними можливостями [25].

Загалом, у ході проведення реформи децентралізації в Україні почали відбуватися наступні зміни, зокрема створювалися нові базові форми адміністративно - територіального устрою, які були наділені новими більш широкими повноваженнями повноваженнями; в межах новостворених територіальних громад запроваджувалися нові органи місцевого самоврядування, основною метою діяльності яких стало підвищення якості надання різного роду послуг для мешканців цих територіальних утворень; цей процес супроводжується вищим рівнем децентралізації фінансових ресурсів і новими правилами міжбюджетних відносин. Кількарівневий принцип побудови нової системи адміністративно - територіальних одиниць покликаний був забезпечити оптимальну керованість системи адміністративно-територіального устрою з поєднанням і задоволенням

місцевих, а також регіональних інтересів із загальнодержавними. Водночас на кожному з рівнів адміністративно - територіальних одиниць забезпечується виконання певних владних повноважень із організації життєдіяльності відповідних спільнот мешканців і державного управління, а розподіл таких повноважень у сучасному баченні будується за принципом субсидіарності.

Проте внаслідок неузгодженості в законодавчому регулюванні створення та функціонування нових форм адміністративно-територіальних одиниць у вигляді добровільно об'єднаних територіальних громад (ОТГ), які створюються зокрема в межах цілого району, як попередньо створеної та функціонуючої адміністративно-територіальної одиниці, виникає колізія щодо питання врегулювання функціонування подвійних органів місцевого самоврядування - виконавчі органи ОТГ, районної державної адміністрації (РДА) та районної ради. Тобто відбувається дублювання повноважень органів місцевого самоврядування ОТГ, районних рад і РДА. На сьогодні в межах таких адміністративно-територіальних одиниць одночасно функціонують райдержадміністрація та райрада із відповідними видатками на їх утримання, а також виконавчі органи ОТГ із визначеним законодавством повноваженнями та фінансуванням. Дуалізм влади на рівні місцевого самоврядування негативно впливає на процеси розподілу комунального майна між ОТГ і районом, ускладнює юрисдикцію органів виконавчої влади на території ОТГ, які утворенні в межах різних районів. Утворення, ліквідація, а також встановлення і зміна меж районів, відповідно до Конституції, є повноваженнями Верховної Ради України. Чотири варіанти подальших дій публічно озвучено було Міністерством регіональної політики України [60]:

- змінити адміністративно-територіальний устрій районного рівня в межах усієї країни або території окремих областей;

- ліквідувати окремі райони, у яких усі територіальні громади об'єдналися;

- законодавчо врегулювати та достроково припинити повноваження райрад у районах, де всі громади об'єдналися в одну ОТГ;

- утворити новий район шляхом об'єднання в один район територій двох і більше суміжних районів [54].

Тому з метою вирішення всіх наявних колізій під час створення нових форм адміністративно-територіальних одиниць, у процесі реалізації реформи децентралізації в поточному році Кабінетом Міністрів України в лютому місяці було подано законопроєкт «Про засади адміністративно-територіального устрою України» (від 22 лютого 2018 р.) [53], з прийняттям якого та внесенням змін до Конституції України повинні були вирішитися всі спірні питання. Згідно зі ст. 4 вказаного законопроєкту в системі адміністративно-територіального устрою України будуть формуватися адміністративно-територіальні одиниці регіонального, субрегіонального, базового та допоміжного рівнів. До адміністративно-територіальних одиниць регіонального рівня (регіонами) будуть входити Автономна Республіка Крим (АРК), області; до субрегіонального рівня - райони в АРК та в областях; адміністративно- територіальними одиницями базового рівня будуть громади, які утворюються на основі населених пунктів (сіл, селищ, міст); допоміжного рівня - райони в містах[53].

Таблиця 2.1.

Результативність адміністративно-територіальної реформи в Україні

ОБЛАСТЬ	К-сть адмінтеродиниць базового рівня затверджених розпорядженнями КМУ щодо визначення адміністративних центрів та затвердження територій територіальних громад	К-сть територіальних громад, у яких призначено перші місцеві вибори 25 жовтня 2020 р.	К-сть адміністративно-територіальних одиниць субрегіонального (районного) рівня *(Постанова ВРУ № 807-IX «Про утворення та ліквідацію районів»)*	К-сть районних рад, у яких призначено перші місцеві вибори 25 жовтня 2020 року
АР Крим			10	
Вінницька	63	63	6	6
Волинська	54	54	4	4
Дніпропетровська	86	86	7	7
Донецька	66	46	8	5

ОБЛАСТЬ	К-сть адмінтеродиниць базового рівня затверджених розпорядженнями КМУ щодо визначення адміністративних центрів та затвердження територій територіальних громад	К-сть територіальних громад, у яких призначено перші місцеві вибори 25 жовтня 2020 р.	К-сть адміністративно-територіальних одиниць субрегіонального (районного) рівня *(Постанова ВРУ № 807-IX «Про утворення та ліквідацію районів»)*	К-сть районних рад, у яких призначено перші місцеві вибори 25 жовтня 2020 року
Житомирська	66	66	4	4
Закарпатська	64	64	6	6
Запорізька	67	67	5	5
Івано-Франківська	62	62	6	6
Київська	69	69	7	7
Кіровоградська	49	49	4	4
Луганська	37	26	8	4
Львівська	73	73	7	7
Миколаївська	52	52	4	4
Одеська	91	91	7	7
Полтавська	60	60	4	4
Рівненська	64	64	4	4
Сумська	51	51	5	5
Тернопільська	55	55	3	3
Харківська	56	56	7	7
Херсонська	49	49	5	5
Хмельницька	60	60	3	3
Черкаська	66	66	4	4
Чернівецька	52	52	3	3
Чернігівська	57	57	5	5
РАЗОМ	1469	1438	136	119

В результаті аналізу вищезазначених нормативно-правових актів, науковцями і експертами Національного інституту стратегічних досліджень при Президентові України було акцентовано увагу на ризики, які слід очікувати від процесу децентралізації влади в Україні. До них зокрема відносять:

1) ризики, пов'язані з переглядом меж адміністративно-територіальних одиниць (наприклад, добровільність об'єднання територіальних громад не гарантує систематичного застосування відповідних норм; можливий супротив локальних еліт – соціальна база супротиву може розширитись через побоювання мешканців чинних адміністративно-територіальних одиниць втратити статус та інфраструктурні переваги);

2) послаблення державного контролю органів місцевого самоврядування на регіональному та субрегіональному рівнях за реалізацією повноважень, які будуть передані виконавчим органам місцевих рад, в умовах слабкості інститутів громадського суспільства поза межами великих міст (можливе зростання порушень законодавства у процесі діяльності органів місцевого самоврядування);

3) ризики для бюджетної системи України (наприклад, загроза зриву фінансування повноважень органів місцевого самоврядування, розбалансування системи бюджетоутворення в Україні);

4) ризики зниження якості місцевого управління та легітимності прийнятих рішень (наприклад, пов'язані з низьким рівнем компетентності службовців місцевого самоврядування);

5) зростання партикуляристських тенденцій в областях (наприклад, можливе утворення територіальних комплексів із відносно високим потенціалом економічної самодостатності в укрупненні областями відповідно до меж соціально-економічних районів) [45].

Як на нашу думку, всі вище перелічені ризики необхідно враховувати при подальші реалізації адміністративно – територіальної реформи в Україні.

2.2. Інституційно-правові аспекти розвитку міст та приміських територій в Україні

17 липня 2015 року Верховна Рада України прийняла Постанову №807-IX «Про утворення та ліквідацію районів» (далі - «Постанова»), згідно з якою в Україні утворено 136 нових районів та ліквідовано 490 старих[44, С. 38]. Наразі фактично завершено основний етап реформи адміністративно-територіального устрою – складової масштабного процесу децентралізації в Україні. Що це означає та до яких наслідків може призвести?

Нове районування нерозривно пов'язували з проведенням виборів 25

жовтня. Адже виборче законодавство має низку положень, які регулюють питання черговості виборів, що тягне за собою організацію абсолютно різних процедур їх проведення. Відповідно до положень Конституції відтермінувати чергові місцеві вибори можливо лише за умови запровадження надзвичайного стану[44, С.39].

Фінансова сторона реформи стосується переважно громад, а не конкретної особи, тобто економічна складова реформи для населення немає жодних наслідків. Що ж стосується громад, то у зв'язку з проведенням реформи 60 % податку на доходи фізичних осіб, 100 % податку на нерухомість, 100 % земельного податку та окремі субвенції громади отримуватимуть напряму та залишатимуть у своєму розпорядженні[44, С.40]. Тобто фінансування є та залишається, просто відбувається в іншому порядку. Проєктом Закону «Про внесення змін до Бюджетного кодексу України, щодо приведення у відповідність положень бюджетного законодавства у зв'язку із завершенням адміністративно-територіальної реформи» передбачено, що територіальні громади перейдуть на прямі міжбюджетні відносини з державним бюджетом.

В ході реалізації реформи децентралізації, передбачається також спрощення доступу населення до адміністративних послуг. Наразі ведеться робота над законопроєктом № 2679 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо оптимізації мережі та функціонування центрів надання адміністративних послуг та удосконалення доступу до адміністративних послуг, які надаються в електронній формі». яким передбачено створення ЦНАПів у кожній із 1470 громад[63,С. 50]. До речі, в цьому аспекті варто зауважити, що вести мову про можливе безробіття безпідставно. Хоча певне скорочення відбуватися буде, але що стосується сфери обслуговування населення, то укрупнення районів не передбачає зменшення роботи або необхідності в забезпеченні тими чи іншими послугами. При цьому, кількість спеціалістів, яка буде необхідною для надання тих чи інших послуг, потрібна така сама, якщо навіть не більша. У

цьому контексті варто говорити про те, що для розвитку місцевого самоврядування необхідно розвивати й спроможність громад забезпечувати населення тими чи іншими послугами.

Стосовно місцевого судочинства, то місцеві загальні суди продовжать здійснювати розгляд справ у межах раніше діючого адміністративно-територіального устрою. Зокрема, у листі Голови Ради суддів від 22.07.2020 року 9рс-466/20-вих йдеться про те, що система судоустрою будується за принципами територіальності, спеціалізації та інстанційності, однак на практиці вона не завжди збігається з наявним адміністративно-територіальним поділом держави. Зміна адміністративно - територіального устрою може бути лише підставою для перегляду наявної системи судоустрою в порядку, визначеному Конституцією та законодавством України[87].

Укрупнення районів не тягне за собою обов'язку переоформлювати у зв'язку з цим паспорт, правовстановлюючі документи на майно тощо. Проте якщо у статуті юридичної особи передбачено, що вона діє на території ліквідованого району, то варто внести зміни в документи, переглянути територіальну компетенцію і змінити адресу юридичної особи.

Неможливо оминути ще одні із проблем децентралізації регіонального розвитку щодо формування нових адміністративно-територіальних одиниць - це проблему законодавчого регулювання процесу об'єднання територіальних громад навколо міст обласного значення. Сутність цієї проблеми має подвійну природу.

Створення нової територіальної громади з центром у місті обласного значення, з одного боку вимагала проведення нових виборів міського голови та міської ради, що здебільшого суперечило інтересам депутатського корпусу та міських голів. Із другого боку, утворення об'єднаних територіальних громад шляхом приєднання до міської територіальної громади навколишніх сільських або селищних громад, також не співпадала з інтересами представників органів місцевого самоврядування, а також не завжди було

чітке розуміння майбутніх голів ОТГ, які додаткові обов'язки потрібно буде забезпечувати щодо розвитку інфраструктури цих населених пунктів, надання відповідних суспільних послуг.

У ході реформи децентралізації 3 квітня 2018 року Верховна Рада України прийняла у другому читанні законопроєкт № 6466 щодо добровільного приєднання територіальних громад до міст обласного значення. Відтепер громади можуть за спрощеною процедурою приєднуватися до міст обласного значення і створювати нові форми адміністративно-територіальних одиниць[12].

Проведений аналіз особливостей формування адміністративно-територіальних одиниць у ході реалізації процесу децентралізації, дав змогу виокремити основні проблемні аспекти законодавчого регулювання створення нових територіальних утворень у вигляді об'єднаних територіальних громад. Для вирішення яких, насамперед, повинно бути врегульовано конституційне забезпечення адміністративно-територіальної реформи, оскільки окремі важливі елементи її проведення входять у суперечність із положеннями чинної Конституції України. Тому виникає колізія двовладдя в ОТГ, які формуються в межах попередньо діючих адміністративно-територіальних одиниць - районів. Суперечливим є також і намагання децентралізувати владні повноваження, перекласти низку важливих соціальних функцій, зокрема у сфері освіти, охорони здоров'я, на територіальні громади, як нові базові форми адміністративно-територіальних одиниць, без відповідної децентралізації в бюджетно-фінансовій сфері.

Саме прийняття законопроєкту «Про засади адміністративно-територіального устрою України» може забезпечити вирішення ряду проблем у формуванні нової системи адміністративно-територіальних одиниць[12]. У законопроєкті зазначено, що ця система має залишитися трирівневою. Водночас передбачено, що районний рівень має бути більш упорядкований і відповідати європейським стандартам. Окрім того, у законопроєкті більш чітко визначено поняття «громада», як адміністративно-територіальна

одиниця базового рівня, яка складається з одного або декількох населених пунктів і земель за їх межами. Громада «є територіальною основою для здійснення місцевого самоврядування жителями населених пунктів, що розташовані на території громади, формування і діяльності органів місцевого самоврядування» [53].

Разом з тим, в Україні питання методології розробки регіональних стратегій розвитку регламентовані «Методичними рекомендаціями щодо формування регіональних стратегій розвитку» [40]. Що ж стосується інших територій мезорівня (наприклад, міст, або їх концентрації, що знаходить своє втілення в категорії агломерація), для яких, згідно з усталеною практикою, стратегії розробляються досить таки активно, такі методичні вказівки відсутні. У той же час розробники стратегічних документів керуються або методологією розробки стратегічного плану розвитку локальної території, яка пропонується в рамках реалізації проєкту USAID «Локальні інвестиції та національна конкурентоспроможність» (ЛІНК) або іншими методичними рекомендаціями європейських або американських експертів в питаннях стратегічного планування. У більшості випадків (про що свідчить зміст і структура розроблених документів) перевага віддається методології ЛІНК. У той же час в стратегічних документах повинно простежуватися єдність підходів до їх розробки.

Вимагають свого узгодження і тимчасові рамки розробки стратегій. На жаль, в Україні стратегії розвитку територій, які розроблені або розробляються нині, охоплюють різний період часу. Спочатку усі регіони розробили регіональні стратегії до 2015 року, а на початку нового тисячоліття, відчуваючи новий етап економічних перетворень, регіони приступили до розробки стратегій до 2020 року. Стратегії ж розвитку міст розробляються на більш тривалий період часу (наприклад, м. Київ має стратегію свого економічного соціального розвитку до 2025 року) або на ті ж 10 років, але із зсувом за межі 2020 року, що пов'язано з затягуванням початку розробки стратегій[12].

З цього випливає важливість обґрунтування необхідності стратегічного планування територій, і наявність документа вищого рівня, що регламентує цю необхідність. У цьому аспекті, в Україні склалася наступна ситуація. В країні розроблено Державну стратегію з терміном реалізації до 2025 року, а території мезорівня, як зазначалося вище, відчуваючи необхідність радикальних перетворень економіки, перейшли на новий рівень планування, тобто розробили довгострокові плани свого перспективного розвитку на новий часовий період. У той же час в Постанові Кабінету Міністрів України йдеться про те, що регіональні стратегії повинні бути розроблені протягом трьох місяців після затвердження Державної стратегії регіонального розвитку [50]. Коли ж повинні бути розроблені стратегії розвитку територіальних громад, і чи повинні вони взагалі розроблятися, на законодавчому рівні не регламентується.

Авторка роботи погоджується з думкою вітчизняної науковців щодо того, що система планування повинна охоплювати всі рівні адміністративно-територіального устрою країни. Однак окремо повинні бути сформульовані мета і визначені державні пріоритети на національному рівні, встановлені пріоритети для досягнення цілей на регіональному рівні з їх подальшою конкретизацією і деталізацією на місцевому рівні - в містах, селах, районах [60,С.19]. Тим самим відбувається, як вказується в літературі «трансформація регіональної економіки» - перехід від територіального перерозподілу ресурсів до стимулювання регіонального розвитку з акцентом на власний потенціал і ресурси території.

Вищезазначене підтверджує необхідність розробки нового стратегічного документа, який формує основи державної регіональної політики - Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року. Про необхідність такого документа зазначається в аналітичній записці Національного інституту стратегічних досліджень [57, с. 29-40].

2.3. Основні завдання державного управління щодо вирішення проблем розвитку міст та приміських територій в Україні

Великі розвинені міста все менш здатні залишатися локомотивами постіндустріальної економіки, при цьому, останні є єдиними територіями, де така економіка такого формату можлива в принципі. Ці проблеми не є характерними для українських реалій; схожу ситуацію можна спостерігати в багатьох містах світу. В даний час, ці проблеми вирішуються різними способами, в тому числі за допомогою редевелопмента міського середовища та шляхом формування нових утворень міст та приміських територій під макроекономічне завдання.

Останнім часом розвиток великих міст відбувається не без участі структурних елементів більш високого рівня в ієрархії управління, таких як: регіони, національні держави, міжнародні спільноти.

На сьогоднішній день стійка тенденція урбанізації, для якої характерно збільшення чисельності населення, охоплює все більше країн як в Європі, так і в цілому світі. Наприклад, в Європі, понад 70% населення проживає в містах[73]. Саме недооцінка темпів соціально-економічного зростання міст може привести до передчасного старіння генеральних планів. Сьогодні зростання міського населення і територіальне зростання виступають в якості постійних зовнішніх ознак у розвитку міст.

За допомогою маятникової міграції населення визначаються фактичні межі міст, а також зони впливу останніх. Транспортна проблема стоїть особливо гостро в умовах сучасного містобудування, так як показник часу, який витрачено на пересування до трудових місць на громадському транспорті, виступає в якості кількісної оцінки всієї структури міського планування. Варто відзначити, що збільшення відстаней в процесі територіального розвитку міських агломерацій можна компенсувати тільки шляхом збільшення швидкості пересування[78].

Збільшення розмірів міста і зростання чисельності його населення, а

також істотне ускладнення всієї його функціонально-просторової організації супроводжують процес урбанізації. До характерних рис будь-якого сучасного мегаполісу слід віднести високу компактність, щільність освоєння і насиченість комунікаціями. У той же час, міста втрачають свої чітко- визначені межі у зв'язку з тим, що вони змушені встановлювати більш тісні зв'язки з приміськими територіями (рис. 2.1).

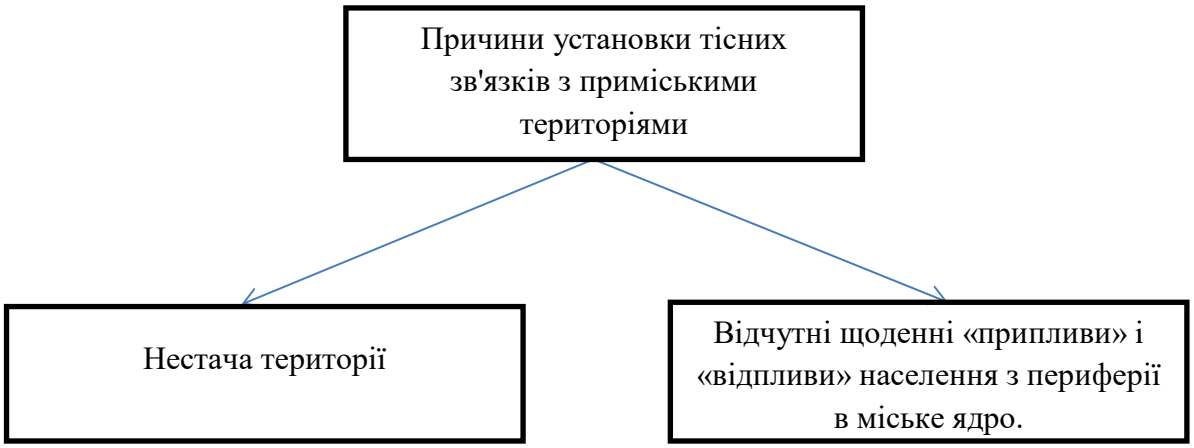

Рис. 2.1. Причини установки тісних зв'язків з приміськими територіями

Від транспорту залежить активність життєдіяльності людини в міських умовах, в той же час від часу пересування залежить вибір місця проживання, роботи та відпочинку жителя сучасного мегаполісу.

Збільшення транспортного навантаження веде до зростання витрат на транспортне будівництво в бюджеті мегаполісів. Крім цього існують інші «транспортні проблеми»: вдосконалення системи громадського транспорту та паркінгу, вулично-магістральної мережі і індивідуальних транспортних засобів. Дані ускладнюються в міру міського розвитку.

Вкрай важливою проблемою будь-якого великого міста є екологія. На сьогоднішній день в Україні для кожного десятого міста характерний високий рівень забруднення навколишнього середовища. В якості основної причини негативної екологічної обстановки в мегаполісах виступає порушення балансу між використанням ресурсів і збереженням сприятливого

середовища проживання.

При споживанні непоправних ресурсів, людина викидає в навколишнє середовище відходи своєї життєдіяльності і робить неможливим самовідновлення природної системи міста. Через низьку екологічну культуру городян виникає безліч проблем екологічного характеру, для вирішення яких перш за все необхідно правильне екологічне виховання та освіта.

Які ключові проблеми економічного розвитку міст?

1. Зміна структури населення, що визначає погіршення якості трудових ресурсів, основним джерелом яких є постійне населення в працездатному віці [30, с.39];

2. Низький рівень розвитку міської інфраструктури, що визначає якість життя населення міста. Потенціал економічного розвитку міста багато в чому залежить від того, наскільки розвинені дороги, зв'язок, житловий сектор, сфера послуг і індустрія розваг; доступні офісні приміщення і високий рівень особистої безпеки громадян; здатний місто прийняти нові види бізнесу і нових людей, тим самим швидко і ефективно пристосуватися до нових зовнішніх економічних умов. «Фахівці, які добре знають собі ціну, не поїдуть жити і працювати в місця з отруєним повітрям, вирубаними лісами, високим рівнем злочинності і поганими школами навіть за значно більш високу зарплату» [71, с.167];

3. Низькі темпи вдосконалення виробничої інфраструктури. Тим часом, модернізація виробництва в середньому місті повинна бути орієнтована на підвищення загальної ефективності його функціонування [70, с.142];

4. Високий рівень негативного впливу промислового виробництва на навколишнє середовище і перевищення допустимих на нього навантажень, які погіршують медико-екологічний стан та естетичну якість міського простору;

5. Неефективне використання місцевої власності і землі, що негативно впливає на величину постійного доходу до міського бюджету.

Значною мірою це обумовлено недоліком можливостей у представників місцевого самоврядування впливати на вирішення питань, що стосуються міст, які приймаються на більш високих рівнях управління, а також відсутність механізму координації рішень державної та місцевої влади [69, с.70];

6. Низький рівень розвитку маркетингу і брендингу територій, які забезпечують зростання іміджу міської інфраструктури та привабливості міської спільноти.

Розвиток територіального утворення - це режим функціонування соціально-економічної системи, орієнтований на позитивну динаміку параметрів рівня і якості життя населення, забезпечену стійким відтворенням соціального, господарського, ресурсного та екологічного потенціалів території [30, с.37]. У зв'язку з цим, цілі і завдання економічного розвитку міст визначаються його цільовою установкою на зростання особистого та суспільного добробуту. Традиційно в цьому контексті виділяються два завдання: створення нових робочих місць і збільшення податкової бази, які безпосередньо забезпечують як рівень життя кожної людини, так і обсяг ресурсів, що надходить в розпорядження всієї місцевої громади.

Вирішення проблем економічного розвитку середніх міст можливо у вигляді трансформаційного процесу, що протікає не в окремо взятому місті, а спрямованого на поліпшення економіки і соціальної сфери всієї сукупності міст, що знаходяться на території регіону. Проблеми економічного розвитку кожного міста окремо слід розглядати в зв'язку з перспективами і завданнями розвитку інших міст, що знаходяться на території того ж самого регіону.

До числа засобів вирішення проблем економічного розвитку міст можна віднести: менеджмент-проєктування розвитку територій.

Основу менеджмент-проєктування розвитку території становить проєктний підхід до територіального планування. «Проєктний підхід до вирішення проблем розвитку території забезпечує чітку постановку завдань з балансуванням термінів, ресурсів, трудовитрат, дозволяє оцінити ризики і

розрахувати очікувану вигоду» [14, С. 123-125]. Залучення інвестицій для розвитку території сьогодні є неможливим без елементів проєктування. Мова йде про підготовку заявок на участь в цільових програмах, складанні інвестиційних проєктів і програм, підготовці матеріалів до переговорів з потенційними інвесторами. Все це вимагає від представників місцевого управління (менеджерів території) знання основ проєктного менеджменту. Завдання територіального планування полягає у визначенні призначення територій шляхом встановлення функціональних зон, зон планованого розміщення об'єктів капітального будівництва тощо. Тим самим, територіальне планування, визначаючи можливі способи використання територій, дозволяє створити цивілізований земельний ринок [12].

Завдання сучасного менеджмент-проєктування розвитку територій включають в себе [10]:

- пошук відповіді на мотивований запит місцевої громади щодо досягнення максимально можливого рівня комфортного і безпечного існування в межах обжитої неї території;
- пошук форм та інструментів розвитку територіальної структури організації економіки, що забезпечують економічно ефективну життєдіяльність громади за рахунок її чіткої прив'язки до ресурсів і потенціалу освоєної нею території;
- оцінка природного потенціалу території як фактора, що задає межі і умови економічного зростання в регіоні в установлені інтервали часу. Перевищення допустимих рівнів впливу на навколишнє середовище призводить до деградації трудових і виснаження природних ресурсів території [10].

Зміст менеджмент-проєктування складають: експертна оцінка існуючих брендів з позиції територіального маркетингу; визначення перспективних і реальних напрямків підвищення привабливості території та конкретних цільових аудиторій; формування технічного завдання на розробку «Маркетингової стратегії розвитку території» тощо.

Ефективна взаємодія є другим найважливішою умовою ефективного вирішення проблем економічного розвитку міст. Необхідно створити механізм узгодження інтересів між різними сторонами економічних процесів в регіоні, забезпечити співпрацю всіх верств міських спільнот, активізувати творчі сили місцевого населення, підвищити причетність громадян до результатів економічного життя в місті [13,С.72]. Видається доцільним визначити зони економічної відповідальності та інтересів: органів місцевого самоврядування; населення; бізнесу, а також їх спільних інтересів і взаємної відповідальності. Практичним виходом може стати підготовка та укладення відповідних угод між органами влади і конкретними фірмами.

При вирішенні проблем економічного розвитку на місцевому рівні часто потрібні спільні дії місцевого самоврядування з огляду на об'єктивну необхідність інтегрувати наявні трудові, фінансові, природні ресурси для подолання існуючої неоднорідності економічного розвитку територій та відмінностей ресурсного забезпечення.

Зазначені вище засоби вирішення проблем економічного розвитку міст дозволяють сформувати кооперaційний капітал території, який, стосовно регіонального розвитку, визначається як здатність ключових учасників регіонального (і муніципального) розвитку домовлятися з приводу бачення майбутнього свого регіону і флагманських проєктів, що сприяють досягненню бажаного майбутнього [10]. Іншими словами, для сталого розвитку економіки міст в довгостроковій перспективі потрібно саме співпраця, а не лише суперництво економічних суб'єктів.

Висновок до розділу 2

Реформування адміністративно-територіального устрою є незавершеним процесом, а отже, позитивний вплив, якого може зазнати місцеве самоврядування, не є однозначним. Перешкоди, які виникають, одночасно є й перешкодами і для розвитку місцевого самоврядування. Для того, щоб втілити ідеї децентралізації та саморегуляції у правову дійсність Української держави, необхідно враховувати негативний досвід представників влади минулих років, який стосувався відсутності комплексного підходу у проведенні реформи. Окрім того, важливо виокремити основні чинники, що зумовили відмінний від очікуваного результат регіональних реформ у європейських державах, наприклад супротив мешканців чинних адміністративно-територіальних одиниць, відсутність достатнього матеріального забезпечення реформи.

Проведений аналіз особливостей формування адміністративно-територіальних одиниць у ході реалізації процесу децентралізації, дав змогу виокремити основні проблемні аспекти законодавчого регулювання створення нових територіальних утворень у вигляді об'єднаних територіальних громад. Для вирішення яких, насамперед, повинно бути врегульовано конституційне забезпечення адміністративно-територіальної реформи, оскільки окремі важливі елементи її проведення входять у суперечність із положеннями чинної Конституції України.

Державним пріоритетом у розвитку міст є створення умов для забезпечення їх сталого розвитку. При цьому треба використовувати диференційований підхід з урахуванням особливостей і проблем

функціонування цих населених пунктів. Так, у містах, що прилягають до центрів систем розселення, бажано розмістити філіали та цехи промислових підприємств, що винесені за їх межі.

Переважна більшість міст мають потужний соціально-економічний потенціал, який не використовується належним чином. Зокрема, у містах із значними реакреційними та оздоровчими ресурсами необхідно стимулювати розвиток курортних функцій із забороною будівництва нових і розширення діючих промислових підприємств, що не пов’язані із задоволенням потреб відпочиваючих та населення міст. У тих містах, де є природний та історико-культурний потенціал, у першу чергу, слід активно сприяти становленню туристичної сфери зі збереженням і можливим господарським використанням об’єктів культурної спадщини, захисту довкілля, обмеженню господарської діяльності на територіях історичних ареалів міст.

Умовою розвитку міст-центрів сільськогосподарських районів є здійснення розвитку економічного потенціалу, пов’язаного з переробленням продукції сільськогосподарського виробництва та соціальної інфраструктури, враховуючи при цьому можливість обслуговування сільського населення, забезпечення водо-, газо- і енергомережами, дорогами.

РОЗДІЛ 3.
НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМІВ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ СТРАТЕГІЧНОГО ПЛАНУВАННЯ РОЗВИТКУ МІСТ І ПРИМІСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ

3.1. Основні тренди стратегічного планування розвитку міст та приміських територій в Україні та світі

Міські стратегії, засновані на колективному формуванні майбутнього, звуться форсайт-технології. Їх застосування в публічному управлінні пов'язано з необхідністю визначення стратегічного бачення того, як зробити місто привабливим для життя і яким саме має бути комфортний міський простір у майбутньому. Форсайт щодо міського управління є адекватним способом формування образу сучасного, комфортного міста, який створюється завдяки взаємодії всіх стейкхолдерів міського простору. Іншими словами, якщо ми говоримо про публічне управлінні сучасним містом, то при вмілому використанні форсайта створюється сприятливий клімат для конструктивного діалогу між усіма зацікавленими сторонами з пріоритетних напрямів розвитку в середньо - і довгостроковій перспективі (табл. 3.1) [33].

Таблиця 3.1.

Приклади регіональних Форсайт в країнах ЄС

Проєкт	Мета проєкту	Горизонт форсайта	Результат
Регіональний Форсайт Каталонії (Іспанія) - 1989 рік	Розробити довгострокову концепцію розвитку Каталонії як ключового регіону Середземномор'я до 2010 року.	20 років	Виділено шість підсистем, що впливають на розвиток регіону, причому для кожної з підсистем були складені мікросценарії розвитку регіону; проведено аналіз домінуючих трендів і основних ризиків розвитку регіону; розроблені п'ять сценаріїв можливого глобального розвитку регіону.

Форсайт в Норд-Па-де-Кале - 1999-2000 роки.	Створення стратегічного плану розвитку регіону; завдання форсайта складалися в ініціюванні стратегічного підходу до розробки плану регіонального розвитку, виявленні регіональних особливостей та інтересів	20 років	В результаті форсайта були виділені тренди за 60 елементами, що дало можливість розробити варіанти дій в напрямку соціальних інновацій.
Регіональний Форсайт Валлонії - 2001-2003 роки	Визначення бажаного і можливого майбутнього регіону і створення стратегії щодо здійснення такого майбутнього; оцінити досвід попередніх Форсайт, залучити до технології форсайта жителів регіону	20 років	Було сформульоване бачення Валлонії, стратегічний план розвитку з конкретними пропозиціями дій, а також створені нові можливості взаємодії між різними структурами суспільства.
Серія регіональних Форсайт Ломбардії (Італія) - 1997-1998 роки.	Розробка політики регіонального уряду в області підвищення технологічної конкурентоспроможності різних секторів промисловості на середньостроковий період; ставилося завдання оцінити чинники конкурентоспроможності в шести секторах промисловості з точки зору їх міжнародної конкурентоспроможності та рівня технологій, динаміки в середньостроковій перспективі, критичності технологій, а також провести скринінг прийнятих фірмами стратегій в області технологічних інновацій.	-	Результати форсайта були представлені уряду Ломбардії для розробки економічної політики, банкам - для організації фінансової підтримки; важливим результатом проєкту вважається створення центрів передового досвіду і установа спеціальних фондів для фінансової підтримки малого і середнього бізнесу.
Форсайт в Баден Вюртем-Бергу - 2005 рік	Підвищення конкурентоспроможності регіону і посилення лідируючих позицій регіону як в Німеччині, так і в Європі в цілому.	15 років	Результатами проєкту стали складені сценарії і дорожні карти, які дали можливість розробити шляхи створення нових ринків.

Джерело: [77]

Форсайт як спосіб організації діалогу влади і суспільства являє собою організований процес формування, систематизації та обліку в міському

стратегічному плануванні експертної думки найважливіших представників громадськості. Мета форсайта полягає в тому, щоб підвищити рівень інформованості про можливий майбутній вплив і їх важелі, за допомогою яких можна цим майбутнім управляти і при цьому заощадити час на прийняття стратегічно важливих рішень і знизити рівень невизначеності [81]. Необхідність експертної підтримки – природна потреба сучасної держави в умовах розвитку громадянських інститутів. Важливо, що дана форма громадської участі сприяє підвищенню зацікавленості, підтримки діалогу з населенням, ясності і відкритості діяльності органів влади.

Сьогодні експертні поради – це не тільки можливість отримати інформацію про проблеми, зворотній зв'язок, рекомендації, але інструмент практичної демократії, сприяє підвищенню ефективності управління, що розуміється як співвідношення результату діяльності до намічених завдань і витрат [7, С.34-36].

Одним з першопрохідців і лідерів в області стратегічного планування в Європі є Барселона. З самого початку стратегічне планування розвитку цього міста ґрунтувалося на співпраці всіх стейкхолдерів. Більш ніж за двадцятип'ятилітню історію реалізації стратегічного планування в місті Барселоні і її агломерації відбулися кардинальні зміни в усіх сферах життєдіяльності, проте кожного разу акцент робився на просуванні стратегічного плану регіону за участю економічних, соціальних та інституційних акторів для підтримки модернізації, наукових досліджень та інновацій. У 2011 році, маючи досить високу конкурентоздатність в Європі, агломерація перебувала в лідерах за рівнем життя, туристичній привабливості та умов для ведення бізнесу [84].

Іль-де-Франс в центральній частині Паризького басейну також став одним з перших регіонів, який побачив необхідність створити бачення майбутнього регіону. Будучи важливим елементом світової економічної системи, Іль-де-Франс виробляє більше 50% ВВП Франції і 4% Європи. Так само, як і Барселона, в 2011 році Іль-де-Франс міцно закріпився в рейтингу

кращих регіонів для іноземних інвестицій і знаходився в топі найпопулярніших туристичних напрямків[74]. Сьогодні в Паризькому регіоні органи влади борються за стратегії підтримки конкурентоспроможності кластерів в різних галузях, таких як культура і мультимедіа, біотехнології та охорони здоров'я, високотехнологічні дослідні лабораторії світового рівня, програмне забезпечення та комплексні системи для механізованого виробництва. З огляду на вплив історії, а також культурний аспект, в регіоні представлений широкий спектр креативних індустрій: мода, цифрові технології, архітектура, кіно, дизайн, відеоігри, художні ремесла і реклама [82].

Таким чином, Паризький регіон і агломерація Барселони фокусуються на зміцненні конкурентоспроможності в глобальному масштабі за рахунок більшого впровадження інноваційної діяльності та високотехнологічних індустрій. При цьому громадськість – повноправний учасник стратегічного планування: участь і досягнення консенсусу між усіма зацікавленими сторонами дозволяють сформувати нові пропозиції та добитися великих результатів. Схожі цілі переслідують в стратегіях і інші світові кластери - Лондон, Нью-Йорк, Токіо, Лос-Анджелес, які зосереджені на стратегіях, заснованих на знаннях та експертизах і вимагають висококваліфікованої робочої сили.

Питання суспільно-консультаційної підтримки при встановленні основних принципів просторового розвитку мегаполіса враховується в багатьох розвинених агломераціях, успішно практикують стратегічне управління. Так, Великий Лондон, за рівнем комфортабельності міського середовища можна порівняти з Барселоною, серед питань стратегічного впливу на місто виділяє визначення пріоритетів і безперервне планування на основі громадської участі, консультацій з експертами [85].

Гамбург, один з найбільших портових міст Європи, дав новий поштовх своєму стратегічному управлінню і на етапі аналізу поточного соціально-економічного становища, і при плануванні, і при реалізації, завдяки

широкому залученню громадськості та населення [72]. В якості основного інструменту реалізації інноваційної стратегії метрополії Гельсінкі, що визначає конкурентоспроможність всієї країни, пропонується співпраця основних стейкхолдерів регіону [73].

Таким чином, досвід організації міського життя західноєвропейських країн може бути нами використаний і для організації міського життя в Україні. Однак, задля ефективного використання цього досвіду, в українському суспільстві необхідно перш за все здійснити моніторинг громадської думки та провести активну роз'яснювальну та агітаційно-популяризаційну роботу з мешканцями міст.

3.2. Шляхи покращення організаційного механізму стратегічного планування розвитку територій

Конструктивно система стратегічного планування складається з керуючої та керованої підсистем (кордони між ними досить умовні), в єдності, утворюючи сутність стратегічного планування, а також механізм їх взаємодії, у тому числі сукупність повноважень, принципів, методів, норм, правил, процедур, що регламентують порядок стратегічного планування та здійснення відповідних адміністративних дій по відношенню до об'єкта управління [2, С.234-239].

Під керуючою системою стратегічного планування можна зрозуміти, ту частину, яка розробляє стратегічні плани, приймає стратегічні управлінські рішення, контролює виконання стратегічного плану, а під керованою ту, яка їх сприймає і застосовує на практиці.

З точки зору ієрархії стратегічного планування більшість її одиниць, в залежності від конкретної ситуації, можуть належати то до однієї підсистеми то до іншої підсистеми. Система управління зазвичай має багаторівневий характер. Муніципальна влада має можливість пріоритезації розвитку підвідомчої території.

Проте, керуюча система включає в себе державну компоненту, в особі регіональних влад, представників інших суб'єктів господарювання, що мають стратегічні інтереси в розвитку території [37, С. 456]. На стратегічне планування території впливають стратегічні плани і програми в національному масштабі, а також очікування і наміри суб'єктів соціально-економічного розвитку на території.

Суб'єкт стратегічного планування представлений двома суб'єктами відмінними за складом і функціями:

- суб'єкти-замовники (населення, органи місцевого самоврядування, бізнес спільнота, громадські організації, органи управління регіонального та інших рівнів тощо);
- суб'єкти-виконавці (спеціальні органи, створені для виконання рішень суб'єкта-замовника) [41,С.70-71].

Об'єктом стратегічного планування соціально-економічного розвитку області традиційно є адміністративно-територіальні одиниці (регіон, місто, район, муніципальне утворення і т.д.). У той же час в якості об'єкта можуть виступати всі сегменти економіки території та соціальної сфери життя (фінансові потоки, майнові комплекси тощо). Таким чином, реальний об'єкт стратегічного управління і планування – це сукупна сфера інтересів, не обмежена адміністративними кордонами. З позицій системного підходу площа об'єкта стратегічного планування може розглядатися як сукупність п'яти взаємопов'язаних макропідсистем [39]:

- місцеве господарство – сектор, який включає в себе всю інфраструктуру, що забезпечує життєдіяльність території;
- виробнича сфера, яка включає в себе всі галузі матеріального виробництва (в тому числі сільського господарства, включаючи сільське господарство, лісове господарство, території та природних ресурсів в якості джерела багатства), виробництво валового внутрішнього продукту;
- соціальні послуги – сфера, яка включає в себе всі галузі відтворення і духовного розвитку населення території;

- фінансово-економічна сфера, що забезпечує макроекономічні пропорції, фінансові зв'язки галузей у вигляді бюджету області управління, яка включає в себе набір органів влади, управління і контроль над соціально-економічним розвитком міста[39].

До складу кожної з них входить кілька підсистем, які забезпечують вирішення завдань стратегічного управління територією, виділених за ознакою галузі економіки або предмету управління.

До керуючої підсистеми стратегічного планування соціально - економічного розвитку території входять наступні механізми її впливу на керовану, як:

- планування, прогнозування і програмування (в тому числі процес розробки стратегії і складання бюджету прогнозування передує фактичній підготовці стратегічних планів на основі попередньо запланованого аналізу широкого спектра внутрішніх і зовнішніх факторів, умов функціонування території з метою прогнозування можливості розробки та оцінки ризику);

- організуючий вплив (формування майбутнього потенціалу території, координаційної структури і системи управління до обраної стратегії розвитку);

- координація (регулювання, гармонізація інтересів усіх видів місцевих громад у виборі тих чи інших рішень, узгодження стратегічних рішень на різних рівнях);

- мотивація (розробка системи стимулів для заохочення до досягнення стратегічних цілей);

- моніторинг (постійний контроль (моніторинг) процесу, реалізація стратегічних планів, оцінки ефективності діяльності) тощо [41, С.66].

Виконання стратегічного плану є важливим механізмом зворотного зв'язку, необхідно динамічно коригувати і вдосконалювати систему соціально - економічного розвитку території. Вищеописані механізми дії і взаємодії в певній мірі корелюється з функціями класичного управління, викладеному теорії управління та формування функціональної підсистеми

стратегічного планування.

До підсистем забезпечення стратегічного планування соціально-економічного розвитку територій відносяться: кадрова (наявність компетентності у співробітників організаційної структури стратегічного планування, доступності і ступеня участі представників наукової спільноти і т.д.); фінансова (фінанси території, бюджет впровадження стратегічних програм); інформаційна (статистична інформація про соціально-економічний розвиток території, нормативно-правової основи для стратегічного планування, методичного забезпечення, ресурсів стратегічного планування, баз даних, системи зв'язку в процесі розробки стратегії, PR і робота зі ЗМІ в цілому тощо) інші системи.

Цільова підсистема заслуговує на особливу увагу. На додаток до завдань соціально-економічного розвитку території повинні бути визначені цілі управління системи стратегічного планування. На територіальному рівні, вони включають в себе:

- розробку загального розуміння змін, що відбуваються в економіці і загальної позиції по відношенню до них;
- визначення вектора соціально-економічного розвитку розглянутої території;
- визначення формату для спільної роботи з зміцнення економічного потенціалу жителів міста і місцевих підприємств;
- сприяння суб'єктам економічної політики в прийнятті конкретних рішень для підвищення уваги і координації дій[43].

Серед мотивів домінує необхідність поліпшення координації та зосередження діяльності різних організацій, що працюють в області економічної політики. З одного боку, стратегія потрібна, щоб допомогти місцевим підприємствам отримати уявлення про діяльність влади в економічній сфері, пріоритетні напрямки, які будуть підтримувати і заохочувати. З іншого, стратегія повинна бути спрямована на роботу численних установ, що займаються здійсненням економічної і соціальної

політики. Тому стратегічне планування в першу чергу повинно розглядатися як засіб координації та взаєморозуміння.

Організаційний механізм стратегічного планування територій забезпечує створення організаційних структур у системі державних органів влади, органів місцевого самоврядування, громадських організацій.

У процесі децентралізації передбачається утворення виконавчих органів місцевого самоврядування громади, які є підконтрольними і підзвітними раді громади. При цьому голова громади головує на засіданнях ради громади, очолює виконавчий орган місцевого самоврядування громади. У свою чергу, районна, обласна ради обирають зі свого складу відповідно голову районної ради, голову обласної ради, який очолює виконавчий комітет ради.

Таким чином, одним із важливих завдань організаційного механізму є створення системи узгодження стратегічних документів різного рівня. Зі свого боку зауважимо, що в нашому дослідженні регіональні плани та програми не розглядаються, як проста арифметична сума місцевих планів та програм. Як на нашу думку, на сьогоднішній день стоїть гостра необхідність у створення системи синтезу та узгодження вищезазначених документів.

3.3. Пропозиції з вдосконалення механізмів державного управління і методичного забезпечення стратегічного планування розвитку територій

Децентралізація потребує удосконалення всіх державних механізмів стратегічного планування територіального розвитку. Як пропозиції щодо подальшого вдосконалення основних цих механізмів нами пропонуються наступні:

1. Необхідність вдосконалення нормативно-правового механізму стратегічного планування територій. Цей механізм являє собою сукупність норм, правил законодавства, які створюють систему законодавчого

забезпечення і нормативного регулювання стратегічного планування територій. Однак, фактично тільки з 2014 р. розпочинається комплексне створення законодавчого механізму децентралізації. Перший з пакету «децентралізаційних законів» - Закон України «Про співробітництво територіальних громад», Верховна Рада України прийняла лише 17 червня 2014 р.

Найважливішими завданнями нормативно-правового механізму стратегічного планування територій є наступні:

- створення нормативно-правових умов для формування дієздатних територіальних громад;
- послаблення конфліктного потенціалу у відносинах між органами місцевого самоврядування та виконавчої влади у процесі стратегічного планування. Ту, як на нашу думку, необхідно здійснювати, відповідно до стандартів Ради Європи, законодавче врегулювання відносин органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування з громадянами та суб'єктами господарювання в галузі стратегічного планування територій;
- запровадження прозорих механізмів адміністративного нагляду органів державної влади щодо органів місцевого самоврядування, які б не суперечили принципам Європейської хартії місцевого самоврядування і не блокували діяльність органів місцевого самоврядування в разі виникнення спірних питань.

Для подальшого вдосконалення нормативно-правового механізму стратегічного планування територій потрібно:

1) схвалити зміни до Конституції України та прийняти нові закони про місцеве самоврядування, про адміністративно-територіальний устрій, про вибори до місцевих рад; внести відповідні зміни до ряду законів, у тому числі й до Закону України «Про стратегічне планування»;

2) визначити нормативно критерії формування адміністративно-територіальних одиниць базового рівня (громад) з урахуванням їх

матеріально-фінансової спроможності для забезпечення доступності основних публічних послуг, що надаються на території громади. Такими критеріями можна визначити, наприклад, час прибуття для надання швидкої медичної допомоги в ургентних випадках та пожежної допомоги, який не має перевищувати 30 хвилин.

2. Напрями вдосконалення економічного механізму стратегічного планування. Тут зазначимо, що на місцевому рівні в багатьох прийнятих стратегіях соціально - економічного розвитку, стратегічних планах і програмах відсутнє фінансове та ресурсне забезпечення реалізації стратегічних документів. Це пов'язано з недостатністю власних джерел доходів місцевих бюджетів. Комплексні інвестиційні плани, які розроблялися в населених пунктах, районах, не враховували цілі й завдання стратегічних документів. На регіональному рівні не узгоджувалися стратегії населених пунктів та районів та їх інвестиційні плани і це призводило до дублювання інвестиційних проєктів, до створення зайвої конкуренції між ними.

3. Напрями вдосконалення соціального механізму стратегічного планування розвитку територій. До них відносимо:

- удосконалення механізмів державно-приватного партнерства під час розробки та реалізації стратегій, стратегічних планів та програм;

- розробка проєкту Закону України про внесення змін до деяких законів України щодо доступу до публічної інформації у формі відкритих даних. Це насамперед стосується відкриття даних, які містяться у стратегіях соціально - економічного розвитку громади, стратегічних планах і програмах соціально- економічного розвитку. Це положення передбачає обов'язкове оприлюднення органами влади проєктів стратегічних документів. За забезпеченням прав на доступ до публічної інформації у сфері стратегічного планування територій повинен слідкувати спеціальний новостворений орган державного нагляду у сфері забезпечення прав громадян на доступ до публічної інформації;

- підвищення прозорості в управлінні публічними фінансами та

ефективності їх розподілу і витрачання.

Проведене дослідження показало, що зараз фактично відсутня єдина нормативно-правова, методологічна та методична база узгодження стратегічного планування територій у системі стратегічного планування регіону. Під процедурою узгодження документів стратегічного планування територій розуміються дії суб'єктів планування з формування взаємопов'язаної системи документів планування, що забезпечують розвиток об'єкта планування (територіальної громади) відповідно до встановлених повноваженнями та порядком узгодження відповідних документів планування. Цей процес узгодження можна розглядати як частину процесу взаємодії різних суб'єктів планування за погодженням параметрів формованих документів планування, кожний з яких забезпечує розвиток підвідомчих сфер діяльності, визначаючи при цьому планові орієнтири, надаючи необхідну інформацію для інших суб'єктів планування і забезпечуючи несуперечність і ефективність документів планування [40].

Велике значення для цього процесу має розробка теоретичної основи - Концепції узгодження інтересів місцевих та регіональних органів влади, органів місцевого самоврядування. Актуальність розробки цієї концепції пов'язана з необхідністю:

- доведення місцевих стратегій розвитку до відома регіональних органів влади з метою її урахування;
- сприяння широкої участі громадськості у процесах стратегічного планування територій;
- акумуляції фінансових, трудових та інших видів ресурсів для вирішення актуальних завдань розвитку територій.

Під час формування стратегії рекомендується узгоджувати часові межі її реалізації з положеннями національних та інших регіональних документів, зокрема з Державною стратегією регіонального розвитку, генеральною схемою планування території області тощо. Крім того, часові межі стратегії необхідно узгоджувати з каденцією органу місцевого самоврядування, який

приймає рішення щодо розробки стратегії.

Висновок до розділу 3

В умовах розвитку громадянських інститутів нашої держави дедалі більшу роль відіграє експертна підтримка. Важливо, що дана форма громадської участі сприяє зростанню зацікавленості, підтримці діалогу з населенням, підвищенні ясності і відкритості діяльності органів влади. Сьогодні експертні поради – це не тільки можливість отримати інформацію про проблеми, зворотній зв'язок, рекомендації, але й інструмент практичної демократії, що сприяє підвищенню ефективності управління, яке в свою чергу розуміється як співвідношення результату діяльності до намічених завдань і витрат.

Організаційний механізм стратегічного планування територій покликаний забезпечувати створення організаційних структур у системі державних органів влади, органів місцевого самоврядування, громадських організацій тощо. У процесі децентралізації передбачається утворення виконавчих органів місцевого самоврядування громади, які є підконтрольними і підзвітними раді громади.

Одним із важливих завдань організаційного механізму є створення системи узгодження стратегічних документів різного рівня. Розробка стратегічних документів щодо розвитку територій повинна являти собою процес багатосторонньої постійної взаємодії між органами державної влади різного рівня і місцевого самоврядування. На центральному рівні повинні визначатися основні стратегічні цілі, принципи й напрями розвитку країни в цілому (економічна, фінансова та торговельна політика, законодавчі зміни, закордонні справи та зовнішні відносини тощо). Проте детальне планування соціально-економічного розвитку, впровадження запланованих заходів потрібно здійснювати на місцевому рівні.

Здійснення процесів децентралізації влади в Україні також вимагає

подальшого вдосконалення державних механізмів стратегічного планування розвитку територій.

ВИСНОВКИ

У кваліфікаційній магістерській роботі проведено теоретичне узагальнення та запропоновано осучаснені підходи щодо перспектив розвитку міст і приміських територій в умовах адміністративно-територіальної реформи в Україні. Найбільш вагомими науковими результатами кваліфікаційної магістерської у контексті поставленої мети та визначених завдань є наступні.

1. Досліджено розвиток міст та приміських територій як об’єкт державного управління. Своєрідність міста як об'єкта управління в сучасних українських умовах відмічено в завантаженості міського бюджету невластивими його компетенції витратами, що перетворюють місто в не забезпечений відповідними ресурсами придаток державної влади. Корпоративізація міста в цих умовах не дає йому можливості виконувати свої безпосередні функції, перетворюючи їх носія в один з численних економічних агентів ринкової економіки.

2. Визначено історичні та соціально-економічні аспекти формування міст та приміських територій. Доведено, що в останні роки роль міст у розвитку регіонів і країни все зростає. Очевидно, що новими точками сталого розвитку країни повинні стати великі конгломерації з географічними центрами – містами. Міста повинні спиратися не на соціальне споживання, а на розвиток ділової та громадської активності людей і, як наслідок, поліпшення якості їх життя.

3. Розглянуто закордонний досвід державного стратегічного планування розвитку міст та приміських територій. Аналіз зарубіжної практики свідчить про те, що успішна реалізація стратегічного плану передбачає: вироблення системи вимірювань розвитку міста; впровадження щорічного моніторингу результатів досягнення стратегічних цілей; розробку системи бюджетування; забезпечення кореспонденції структури щорічного звіту муніципалітету з цілями напрямки стратегічного розвитку.

4. При проведенню аналізу адміністративно-територіальної реформи в

Україні ми дійшли висновку, що реформування адміністративно-територіального устрою в Україні є незавершеним процесом. Тому позитивний вплив, якого може зазнати місцеве самоврядування, не є однозначним, зокрема на шляху реформи ми бачимо значну кількість перешкод, особливо у сфері місцевого самоврядування. Для того, щоб втілити ідеї децентралізації та саморегуляції у правову дійсність української держави, необхідно враховувати негативний досвід представників влади минулих років. Особливо це стосується відсутності комплексного підходу у проведенні реформи.

Окрім того, важливо виокремити основні чинники, що зумовили якісно відмінний від очікуваного результат регіональних реформ у європейських державах, наприклад супротив мешканців чинних адміністративно-територіальних одиниць, відсутність достатнього матеріального забезпечення реформи тощо.

5. Розглянуто інституційно-правові аспекти розвитку міст і приміських територій в Україні та визначено основні завдання державного управління щодо вирішення проблем їх розвитку міст. Проведений аналіз особливостей формування адміністративно- територіальних одиниць у ході реалізації процесу децентралізації, дав змогу виокремити основні проблемні аспекти законодавчого регулювання створення нових територіальних утворень у вигляді об'єднаних територіальних громад. Для їх вирішення, насамперед повинно бути врегульовано конституційне забезпечення адміністративно-територіальної реформи, оскільки окремі важливі елементи її проведення входять у суперечність із положеннями чинної Конституції України.

Визначено основні завдання державного управління щодо вирішення проблем розвитку міст та приміських територій в Україні. Обґрунтовано, що Державним пріоритетом у розвитку міст є створення умов для забезпечення їх сталого розвитку. При цьому, треба використовувати диференційований підхід з урахуванням особливостей і проблем функціонування цих населених

пунктів. Так, у містах, що прилягають до центрів систем розселення, бажано розмістити філіали та цехи промислових підприємств, що винесені за їх межі.

6. Досліджено основні тренди стратегічного планування розвитку міст та приміських територій в Україні та світі, й запропоновано шляхи покращення організаційного механізму стратегічного планування розвитку територій Визначено, що переважна більшість міст мають потужний соціально-економічний потенціал, який не використовується належним чином. Зокрема, у містах зі значними рекреаційними та оздоровчими ресурсами необхідно стимулювати розвиток курортних функцій із забороною будівництва нових і розширення діючих промислових підприємств, що не пов’язані із задоволенням потреб відпочиваючих та населення міст. У тих містах, де є природний та історико- культурний потенціал, у першу чергу, слід активно сприяти становленню туристичної сфери зі збереженням і можливим господарським використанням об’єктів культурної спадщини, захисту довкілля, обмеженню господарської діяльності на територіях історичних ареалів міст. Зазначено, що умовою розвитку міст-центрів сільськогосподарських районів є здійснення розвитку економічного потенціалу, пов’язаного з переробленням продукції сільськогосподарського виробництва та соціальної інфраструктури, враховуючи при цьому можливість обслуговування сільського населення, забезпечення водо-, газо- і енергомережами, дорогами.

Запропоновано шляхи покращення організаційного механізму стратегічного планування розвитку територій. Доведена необхідність експертної підтримки – природна потреба сучасної держави в умовах розвитку громадянських інститутів. Важливо, що дана форма громадської участі сприяє підвищенню зацікавленості, підтримки діалогу з населенням, ясності і відкритості діяльності органів влади. Сьогодні експертні поради – це не тільки можливість отримати інформацію про проблеми, зворотній зв'язок, рекомендації, але інструмент практичної демократії, сприяє підвищенню ефективності управління, що розуміється як співвідношення

результату діяльності до намічених завдань і витрат.

7. Надані пропозиції з вдосконалення механізмів державного управління і методичного забезпечення стратегічного планування розвитку територій. Організаційний механізм стратегічного планування територій забезпечує створення організаційних структур у системі державних органів влади, органів місцевого самоврядування, громадських організацій. У процесі децентралізації передбачається утворення виконавчих органів місцевого самоврядування громади, які є підконтрольними і підзвітними раді громади. Одним із важливих завдань організаційного механізму є створення системи узгодження стратегічних документів різного рівня.

Визначено, що розробка стратегічних документів щодо розвитку територій повинна являти собою процес багатосторонньої постійної взаємодії між органами державної влади різного рівня і місцевого самоврядування. На центральному рівні повинні визначатися основні стратегічні цілі, принципи й напрями розвитку країни в цілому (економічна, фінансова та торговельна політика, законодавчі зміни, закордонні справи та зовнішні відносини тощо). Проте детальне планування соціально-економічного розвитку, впровадження запланованих заходів потрібно здійснювати на місцевому рівні. Здійснення процесів децентралізації влади в Україні вимагає подальшого вдосконалення державних механізмів стратегічного планування розвитку територій.

Всі вищезазначені пропозиції і рекомендації, як на нашу думку сприятимуть більш ефективному і дієвому проведенні адміністративно-територіальної реформи в Україні , з максимальним урахуванням інтересів мешканців міст і приміських територій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Адміністративно-територіальна реформа в Україні: оптимальна модель / К. Захаревич, В. Морозов, Д. Лукінець, О. Соскін. К.: Видавництво «Інститут трансформації суспільства». 2012. 288 с.

2. Адміністративно-територіальний устрій України. Шляхи реформування: монографія / В. Яцуба, В. Яцюк, О. Матвіїшин та ін. К.: Правник. 2007. 366 с.

3. Адміністративно-територіальний устрій України: методологічні основи та практика реформування: монографія / ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долішнього НАН України»; наук. ред. В. Кравців. Львів. 2016. 264 с.

4. Андерсон В. Неоекономічні виклики глобалізації: нова економічна географія / В.М. Андерсон // Вісник Одеського національного університету. 2009. Т. 14. Вип. 15. (Сер. Економіка). С.34-45.

5. Атлас адміністративно-територіального устрою України. Новий районний поділ та територіальні громади: 2020 / Павло Остапенко, Роман Перхалюк, Олександр Бончковський, Станіслав Остапенко. Київ. 2020. 56 с.

6. Багров Н. Региональная геополитика устойчивого развития. К.: Лыбидь, 2002. 256 с.

7. Баль-Вожняк Т. Економічні мережі як ефективні механізми координації інноваційної діяльності / Т. Баль-Вожняк // Міжнародна економічна політика. 2010. Вип. 1-2. С. 133–155.

8. Барановський М. Демографічний потенціал центрів територіальних громад регіонів Українського Полісся як важливий чинник ефективності адміністративно-територіальної реформи // Регіон-2016 : стратегія оптимального розвитку: Матеріали Міжн. наук-практ. конф., Харків, 10-11 листопада 2016 р. – Х. : ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2016. С. 17–20.

9. Безверхнюк Т. Європейські стандарти врядування на регіональному рівні: монографія / Т.М. Безверхнюк, С.Є. Саханенко, Е.Х. Топалова / [за заг. ред. Т.М. Безверхнюк]. Одеса: ОРІДУ АДУ. 2008. 328 с.

10. Берданова О. Стратегічне планування розвитку міст / О. Берданова/ Економічний часопис-XXI. 2006. № 9 - 10. URL: www.soskin.info/ea/2006/9-10/20060918.html.

11. Бернацький А. Адміністративно- територіальне реформування як трансформація системи державного управління//Право та державне управління. 2020. №4. С. 172-177.

12. Впроваджуємо реформи. URL:eforms.in.ua/ua/reform/ indicator/5958.

13. Ганущак Ю. Деякі аспекти адміністративно-територіальної реформи / Ю. Ганущак // Матеріали ІІІ науково-практичної конференції «Актуальні проблеми розвитку місцевого самоврядування в умовах конституційної реформи», ІІІ частина. – К., 2013. – С. 39–73.

14. Гетьман А.Б. Конституційно-правові засади адміністративно-територіального устрою України [Текст]: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.02 / Гетьман Андрій Борисович; Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. Київ, 2013. 190 с.

15. Глосарій Програми розвитку ООН. URL: http://www.unpan.org/ Directories/UNPublicAdministration (дата звернення 21.01.2020).

16. Григор'єва С. Є. Реформування адміністративно-територіального устрою України: зарубіжний досвід /С. Григор'ва // Матеріали VI Всеукраїнської науково-практичної конференції за міжнародною участю «Вивчення та впровадження в Україні іноземного досвіду удосконалення діяльності органів влади». Полтава: ПолтНТУ. 2011. С. 47–49.

17. Джаман В. Регіональні системи розселення: демогеографічні аспекти. Чернівці: Рута. 2003. 392 с.

18. Дністрянський М. Політична географія України : навчальний посібник. Львів: ЛНУ імені Івана Франка. 2014. 348 с.

19. Долішній М., Шевчук Л., Шевчук Я. Територіальна суспільна система як об'єкт дослідження регіональної економіки України. Соціально-економічні дослідження в перехідний період. Регіональні суспільні системи: Зб. наук. пр. / НАН України; Ін-т регіон. дослідж.; Відп. ред. М.І.Долішній. Л., 2004. Вип. 3 (XLVII). Ч. 1. С. 3-12.

20. Дослідження міських агломерацій в аспекті реалізації адміністративно-територіальної реформи в Україні (на прикладі Харківської області) / К. Нємець, К. Сегіда, Л. Нємець, К. Кравченко, Є. Телебєнєва, Л. Ключко // Часопис соціально-економічної географії. № 27. 2019. С. 28-39.

21. Доценко А. Адміністративно-територіальний устрій та розселення в Україні. К. РВПС України, 2003. 76 с.

22. Європейський досвід адміністративно-територіального реформування: політичний аспект/ [Електронний ресурс].URL: http://www.niss.gov.ua/articles/844.

23. Європейський досвід удосконалення місцевого самоврядування: Наукові доповіді. — Вип. 3/ Нац. акад. прав. наук України, Наук.-дослід. ін-т держ. буд. та місц. самоврядування; редкол. Ю. Битяк [та ін.]. Х.: Оберіг. 2012. 64 с.

24. Закон «Про місцеве самоврядування в Україні»: Наук.-практ. комент. / Голов. ред. В.Ф.Опришко. - К., 1999. - 397 с.

25. Закон України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» Верховна Рада України; № 157- VIII від 05.02.2015. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/157-19 (дата звернення: 22.05.2022).

26. Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні». Верховна Рада України, № 280/97-ВР від 21.05.1997. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80 (дата звернення: 19.11.2020).

27. Заставецька Л. Принципи формування і механізми функціонування нових територіальних громад і систем розселення у процесі реформування адміністративно-територіального устрою України // Науковий вісник Чернівецького університету. Серія Географія. 2013. Вип. 673-674. С. 95-100.

28. Заставецька О., Заставецький Т. Географічні засади формування територіальних громад у світлі нового адміністративно-територіального устрою України. Наук. зап. ТНПУ. Серія: Географія. 2005. № 2. С. 10–13.

29. Китинг М. Новый регионализм в Западной Европе / М. Китинг. Логос. 2003. № 6 (40). С. 81.

30. Карлова О. Вплив генезису на конкурентоспроможність міст / О. Карлова // Економічні науки: Зб. наук. праць Черкас. держ. технолог. ун-ту. Вип.13. – Черкаси, 2005. – С. 249– 252.

31. Конституційне право України / За ред. професора В. Погорілка. Київ: Наукова думка. 1999. 610 с.

32. Конституція України від 28 червня 1996 року//Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30 (23.07. 1996). Ст. 141.

33. Концепція реформи адміністративно-територіального устрою України. URL:http://www.minregionbud.gov.ua.

34. Концепція реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні : схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 1 квіт. 2014 р. № 333-р. URL:zakon5.rada. gov.ua/laws/show/3 33-2014-%D 1 %80.

35. Копиленко О. Досвід централізації у країнах Європи : збірник документів / пер. з іноз. мови ; заг. ред. В.Б. Гройсман. Київ. 2015. 768 с.

36. Кравченко В. Конституційне право України: Навчальний посібник. Вид. 3-тє, виправл. та доповн. К.: Атіка. 2004. 512 с.

37. Лазор О., Лазор О., Чемерис А. Територіальна організація влади в Україні. К.: Дакор. 2007. - 576 с.

38. Лікарчук Н. Децентралізація органів державного управління: фактори, ознаки, підходи та форми. Вісник Київського національного

університету імені Тараса Шевченка. Державне управління. К: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет». 2017. № 2 (9). С. 43–46.

39. Методика моделювання територіальних громад / Інститут громадянського суспільства; упоряд. О. Врублевський. За загальною редакцією Ю. Ганущака. К. 2010. 16 с.

40. Методичні рекомендації щодо формування регіональних стратегій розвитку, затверджені Наказом Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції від 29 червня 2002 р. № 224.

41. Модель адміністративно-територіальної реформи в Україні [Розроблена Інститутом трансформації суспільства] // Економічний часопис-XXI. 2010. № 9–10. С. 53-75.

42. Новіков М. Європейський досвід адміністративно-територіального реформування: політичний аспект. Аналітична записка [Електронний ресурс] / М. Новіков, О. Гайко.URL: http://www.niss.gov.ua/articles/844/

43. Новий курс: реформи в Україні 2010-2015 роки. Національна доповідь / За заг. ред. В. Гейця та ін. – К.: НВЦ НБУВ. 2010. 232 с.

44. Олійник Я., Остапенко П. Формування спроможних територіальних громад в Україні: переваги, ризики, загрози./Український географічний журнал. 2016. №4. С. 37-44.

45. Очікуванні ризики у процесі децентралізації влади в Україні: аналіт. зап.URL: http:www.niss.gov.ua/articles/1021.

46. Павлюк А. Реформування адміністративно-територіального устрою України: проблеми та перспективи реалізації / А. П. Павлюк // Стратегічні пріоритети. 2010/ № 1 (2). С. 123–130.

47. Пальчик В. Перший етап адміністративно-територіальної реформи - ухвалення перспективних планів формування спроможних територіальних громад / В. Пальчик // Резонанс [Текст]. 2015. № 53. Ст. 22.

48. Пирожков С., Павлюк А. Адміністративно-територіальна реформа в Україні: актуальні питання методології та практики. Економіка України. 2005. № 6. С. 5-16.

49. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження методики формування спроможних територіальних громад» URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/214-2015-п.

50. Постанова КМУ «Про затвердження державної стратегії регіонального розвитку на період до 2015 року» від 21 липня 2006 року, №1001.

51. Про Стратегію сталого розвитку «Україна - 2020» : Указ Президента України від 12 січ. 2015 р. № 5/2015.: zakon3.rada. gov.ua/laws/show/5/2015.

52. Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні Кабінет Міністрів України; Розпорядження, Концепція від 01.04.2014 № 333-р URL: http://zakon5. rada.gov.ua/laws/show/333-2014-%D1%80.

53. Проект Закону «Про засади адміністративно-територіального устрою України», Верховна Рада України; № 8051 від 22.02.2018. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=63508 (дата звернення: 19.11.2020).

54. Проект Закону «Про порядок утворення, ліквідації районів, встановлення і зміни їх меж» Верховна Рада України; № 6636 від 22.06.2017. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=62118 (дата звернення: 19.11.2020).

55. Пухтинський М. Концептуальні та прикладні аспекти здійснення адміністративної реформи в Україні. Адміністративна реформа в Україні: шлях до Європейської інтеграції: Зб. наук. пр. К. 2003. С. 33-35.

56. Регіоналістика: географічні основи регіонального розвитку і регіональної політики. Навч. посіб. / О. Топчієв, Д. Мальчикова, В. Яворська. Херсон: ОЛДІ-ПЛЮС. 2015. 372 с.

57. Реформування державного управління регіональним розвитком: стан, проблеми, перспективи/ С. Біла, О. Шевченко, М. Кушнір, В. Жук [та ін.]. - К.: НІСД, 2012. - 96 с.

58. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням народних депутатів України щодо [...] Конституційний Суд; Рішення від 13.07.2001 № 11-рп/2001 URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/v011p710-01 (дата звернення: 21.05.2018).

59. Розроблення та впровадження стратегічного плану розвитку регіону: Практичний посібник / Боврон Б., Вігода А., Девідсон Г., МамоноваВ., Федів І., Санжаровський І. За ред. Санжаровського І/. - К.: Вид-во К.І.С., 2008. - 214 с.

60. Сайт «Децентралізація влади»: «Геннадій Зубко запропонував чотири варіанти зміни адміністративно-територіального устрою» URL: http://decentralization.gov.ua/news/7057 (дата звернення: 19.11.2020).

61. Саханенко С. Адміністративно-територіальний та муніципально-територіальний устрій: проблеми співвідношення та реформування. Управління сучасним містом. 2001. № 4-6. С. 45-53.

62. Сірик З. Європейський досвід реформування адміністративно-територіального устрою /З. Сірик // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. 2015. Вип. 3. С. 4–54.

63. Склярська О. Утворення об’єднаних територіальних громад в контексті впливу на розвиток поселень (на прикладі Львівської області). Вісник Львівського університету. Серія географічна. – 2017. – Вип. 50. – С. 325-333.

64. Скуратович І. Адміністративно-територіальний устрій України в 1920-1930-х рр. і його вплив на організацію державного управління: історико-правове дослідження: монографія. Х.:Видавець СПДФО Вапнярчук Н.М., 2004. - 192 с.

65. Стегней М. Фінансове забезпечення місцевих бюджетів в умовах адміністративно-територіальної реформи / М. Стегней, І. Лінтур, Я. Голубка // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Економічні науки. 2016. Вип. 17, Ч. 1. С. 93-95.

66. Стегнея В.Г., Літуна І.В. Проблеми та перспективи реалізації адміністративно-територіальної реформи в Україні/Економіка і суспільство. 2016.Вип.3.С.323-326.

67. Стратегічне планування /О.Берданова, В.Вакуленко, В.Тертичка/ - Л.: ЗУКЦ. 2008. 138 с.

68. Указ Президії Верховної Ради УРСР від 12 березня 1981 року «Про затвердження Положення про порядок вирішення питань адміністративно-територіального устрою Української РСР» //Відомості Верховної Ради Української РСР. 1981. № 12. Ст. 79.

69. Управління стратегічним розвитком об'єднаних територіальних громад: інноваційні підходи та інструменти : монографія / С. Серьогін, Ю. Шаров, Є. Бородін, Н. Гончарук [та ін.] ; за заг. та наук. ред. С. Серьогіна, Ю. Шарова. Д. : ДРІДУ НАДУ. 2016. 276 с..

70. Чернецький Ю. О. Стратегічне управління як інструмент забезпечення соціальної стабільності територіальної громади. Актуальні проблеми державного управління: Зб. наук. пр.: Другий Міжнар. наук. конгр. «Державне управління і місцеве самоврядування». - Вип. 2 (13). - Ч. 1 / Редкол.: Г. І. Мостовий, В. Я. Амб- росов, В.С.Бакіров та ін.; Укр. Акад. держ. упр. при Президентові України, Харк. регіон. ін-т. - Х., 2002. С. 139-143.

71. Шевчук Б. М. Децентралізація // Енциклопедія державного управління : у 8 т. / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України ; [наук.-ред. кол. : Ю. Ковбасюк (голова) та ін.]. К.: НАДУ. 2011. Т. 8: Публічне врядування / [наук.-ред. кол. : В. Загорський (голова), С. Телешун (співголова) та ін.] ; Львівський регіональний інститут державного управління при Президентові України. - Л. : ЛРІДУ НАДУ, 2011. - С. 167.

72. Advocacy, Participation and NGOs in Planning. Interim report 1 / TCPA, May 2007. URL: http://www.communityplanning.net/apango/APaNGO%20Interim%20Report.pdf (accessed: 15.11.2023).

73. Culminatum Innovation [Official site]. URL: www.culminatum.fi (accessed: 15.11.2023).

74. Développement économique et innovation // Région Île-de-France [Official site]. URL: http://www.iledefrance.fr/territoire/developpement-economique-innovation (accessed: 15.11.2023).

75. Foss N.J. Resources, Technology and Strategy: Explorations in the Resource-based Perspective. Oxford Univ. Press, 2000. 12 p.

76. Haines S.G. The System Thinking Approach to Strate-gic Planning and Management CRC. Press, 2000.

77. Liebowitz J.Expert Systems: An Integral Part of Knowledge Management // Kybernetes. 1998. No 27 (2). P. 170-175.

78. Lipska-Sondecka A. Reforma ustroju gminyw Polsce na tle rozwiązań niemieckich. e-Politikon. 2012. Nr. 1. S. 58–76.

79. Pla Estratègic 2025 // Metropolità de Barcelona [Official site]. URL: http://www.pemb.cat/ (accessed: 15.11.2023).

80. S. Garcia-Ayllon, J. L. Miralles New Strategies to Improve Governance in Territorial Management: Evolving from "Smart Cities" to "Smart Territories". - Procedia Engineering. - Volume 118. - 2015. - Pages 3-11.

81. Schatzmann J., Schäfer R., Eichelbaum F. Foresight 2.0. Definition, Overview & Evaluation // European Journal of Futures Research. 2013. No 1 (15). P. 2-15.

82. Schéma Directeur de la Région Ile-de-France // Région Île-de-France [Official site]. URL: http://www.iledefrance.fr/competence/schema-directeur-region (accessed: 15.11.2023).

83. Storper M., Scott A.J. Rethinking Human Capital, Creativity and Urban Growth // Journal of Economic Geography. 2009. No 9 (2). P. 147-167.

84. The Administration of Barcelona [Official site] URL: http://governobert.bcn.cat/en/ (accessed: 15.11.2023).

85. The London Plan: Spatial Development Strategy for Greater London / Greater London Authority, February, 2004. URL:

https://www.london.gov.uk/sites/default/files/the london plan 2004.pdf (accessed: 15.11.2023).

86. URL: http:// economy-lib.com/formirovanie-kor-porativnoy-strategii-ekonomicheskogo-razvitiya-munitsi-palnyh-obrazovaniy

87. URL: http:// www.city.markham.on.ca

88. URL: http://borderland.ru/Default.aspx.

89. URL: http://borderland.ru/Page/nalichie_armij_bezrabotnyx_i_polubezrabotnyx.aspx.

90. URL: http://economy-lib.com/formirovanie-kor-porativnoy-strategii-ekonomicheskogo-razvitiya-munit-sipalnyh-obrazovaniy